

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартална 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагус Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 53.

Відень, 30-го грудня 1917.

Ч. 183

ПРОСИМО ВИРІВНЯТИ ЗАЛЕГЛУ ПЕРЕДПЛАТУ ЗА РІК 1917.

ПРОСИМО ВІДНОВИТИ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ПЕРЕДПЛАТУ НА РІК 1918.

Просимо уважно перечитати умови передплати на останній стороні.

Становище австрійських Українців у справі миру.

На засіданні австрійського парламенту дня 19 грудня зложив др. Евген Левицький в імені Української Парляментарної Репрезентації таку заяву в справі миру центральних держав з Росією:

Коли теперішнє російське правительство в щойно оголошенім комунікаті признало Українську Республіку за зовсім суверенну державу (Слухайте! Слухайте!), сподіваєть ся Українська Парляментарна Репрезентація зовсім певно від управи заграничної політики австро-угорської монархії, що Австро-Угорщина вступить у недалекі мирові переговори не тільки з повновласниками російського правительства в Петрограді, але також з повновласниками Української Республіки, а се тим більше, що тільки в останнім випадку може бути забезпечений мир на сході для осередніх держав і їх союзників (Оживлені притакування).

Тому, що провідник заграничної політики монархії удаєть ся вже на мирові переговори, не вислухавши Української Парляментарної Репрезентації як заступниці безпосередно заінтересованого в будучім мирі українського народу про її бажання і погляди, бачить себе Українська Парляментарна Репрезентація, в свідомості своєї великої відповідальности перед своїм власним народом і його будучиною, спонуканою заздалегідь взяти під розвагу всі передбачені можливости розв'язки української справи, які безпосередно торкають ся українського народу в Австрії, в недалекім окремім мирі з Росією і висловити тут свої погляди, бажання і застереження.

Українська Парляментарна Репрезентація побоюєть ся, що теперішній провідник австро-угорської політики, не зважаючи на принцип „без анексії і територіяльних поширень“, обставатиме при своїй програмі розв'язки польської справи в так званім австро-польськім змислі також при недалеких мирових переговорах, а до таких побоювань дають оправдану понуку маніфести обох цісарів з 4 листопада 1916, найвища заява в Кракові з 5 мая с. р., відомі берлінські переговори в польській справі та вкінці вислови міністра заграничних справ гр. Черніна в угорській делегації. Колиб пригтім змагання до вище згаданої ціли з боку управи австро-угорської політики пішло так далеко, що була-б готовість за се дещо поправити границі на сході мо-

нархії або крім того навіть поробити уступки, в такім разі заявляємо найурочистійше, що ми уважаємо східну Галичину етнографічною і історичною цілістю і всякий поділ сього українського краю мусіли б признати мірою, зверненою проти найжиттєвіших інтересів українського народу, і насильством, бо в такім разі частина, котра лишила ся-б евенгуально при Австро-Угорщині, була-б видана на майоризацію і винародовленне з боку Поляків.

Східна Галичина — в теперішній офіційній назві Галичина й Володимирія — творить під історичним оглядом колишнє самостійне староукраїнське князівство галицько-володимирське, котре довший час було складовою частиною великої старо-української київської держави. Тому теперішня так звана східна Галичина — в дійсности властива Галичина — творить в цілости неподільну й незбутну спадщину української нації і тому може в цілости або лишити ся при Австрії або так само в цілости бути прилучена до Української Республіки, що відповідало-б найвищому ідеалові цілої української нації.

Що торкаєть ся будуччини східної Галичини в такім випадку, колиб фактично мало прийти до миру з Росією без якихсь анексій і без поправки границь на галицькій межі, Українська Парляментарна Репрезентація домагаєть ся, щоб колишнє староукраїнське галицько-володимирське королівство, котре проти всякого природного й історичного права українського народу та проти його волі шляхом откоро злучено щойно в 1861 р. з польськими князівствами краківським, освенцімським і заторським в один передлитавський коронний край, відновлено в рямах австро-угорської монархії й разом з українською північною Буковиною, котра вже раз була злучена з Галичиною, а евенгуально також з іншими українськими областями монархії взагалі була прилучена як окрема державна індивідуальність до зв'язи з монархією зглядно державою.

Тим більше мусить Українська Парляментарна Репрезентація урочисто застерегти ся і зложити найсильніший протест проти того, щоб видано хочби якусь пасмугу сеї української області, як українських областей взагалі, будучій польській державі. Українська Парляментарна Репрезентація бажає польському народові повного права на

його самоозначення і самоуправу, але тільки на його етнографічній території, однак не допустить, аби польським анексіонним змаганням і відродженню польського імперіалізму приносили ся жертви зі спадку українського народу.

Тривкий мир на сході можна досягнути тільки через цілковите, без решти, державне відділення українських областей від польських!

Колиб, не зважаючи на найурочистіші протести цілого українського народу, все-таки взято під розвагу при абсолютистичнім проводі заграничною політикою монархії евентуальне пожертвування українських областей в користь Польщі, в такім разі домагає ся український народ у Галичині, щоб східну Галичину трактовано як спірну область під інтернаціональним оглядом і щоб українському народови шляхом загарантованого свідомого голосування населення східної Галичини дано можливість в зміслі права на самоозначення самому рішити про те, до котрої з держав, які входять тут в рахубу, має край належати.

На всякий випадок український народ не може й не сміє допустити, щоб у 20 століттю по такій тяжкій війні і по стільки терпіннях і жертвах, до того в часі, коли проголошено демократичний принцип права на самоозначення народів, пожертвувано його на цілі століття, не питаючи його. А абсолютистична, ведена понад головами цілих народів політика мусіла-б, що торкаєть ся українських земель, викликати тим більше здивування, що в Українській Республіці повстав новий інтернаціональний чинник, з яким рахувати ся чейже лежить також в інтересі австро-угорської монархії (Оживлені притакування і оплески).

Не латанина, а перебудова.

(Кінець)*.

Досі ми розглянули, як офіціальні політики західних держав порозуміння надживають гасла: самоозначення народів і як до сього гасла відносять ся керманіч австро-угорських заграничних справ. Говорачи про держави порозуміння, ми все додавали „західні“, розуміючи Англію, Францію, Італію і Сполучені Держави Америки. До Росії се відносило ся-б тільки так довго, як довго на чолі російської республіки стояв Керенський, спираючи ся на праву частину російських соціалістів і йдучи щораз дальше на уступки міщанським партіям. З тою хвилию, як ліві соціалісти під проводом Леніна й Троцького взяли верх, Росія надала гаслу самоозначення народів властиве, правдиве й необмежене значіння: народи Росії мають право самі рішати про свою долю і то аж до повного відірвання від Росії!

Переходячи від того, як офіціальні державники розуміють і вияснюють право на самоозначення народів, до того, як се право розуміють і вияснюють політики тих народів, що досі сього права позбавлені, посвяtimo головну увагу нашому українському народови та його сучасній політиці.

Про російську Україну нам не доведеть ся багато говорити. Центральна Рада та її відділ Мала Рада сказали все, що в сій справі можна було сказати, та сказали так, як треба було. Не тільки сказали, але, як останні вісти говорять, зробили, проголошувачи Українську Республіку. Український народ по тім боці Збруча самоозначив свою долю відтепер і положи тривкі підвалини під своє самоозначення в будучности.

Рівночасно з тим, як російська Україна ясно й твердо обявила, що розуміє під своїм правом на самоозначення, який зміст вкладає в сей вислів, — покликані виборчим актом політики австрійської України, правда, й собі апелюють до засади самоозначення народів і реклямують се право на самоозначення для Українців Австрії, а деколи також цілої Австро-Угорщини, але досі не вияснили й не заявили, що розуміють під сим правом, який зміст вкладають в нього, яким способом хотять зреалізувати се право? Розумієть ся, що, не вияснивши собі та світови сього питання, не поставивши собі твердо

означеної цілі, не можуть робити ніяких позитивних кроків до цілі, бо цілі не мають! Не можуть розвинути ширшої планової акції й мусять губити ся в неясностях, блукати в мряковини і замість позитивного діла — топчуть ся на однім місці!

Бо право на самоозначення зашироке й загалне поняття; воно не подає найближшої конкретної цілі н ціональної політики, а тільки бажаний ідеальний стан народу. Сей стан повинен для кожного народу повсякчасно тривати, даючи народови й правну й фактичну спрому в кожній даній хвилі здійснювати те, до чого народ змагає, чого бажає як найближчої своєї конкретної цілі.

Звісно нам і цілому світови, що російські Українці ясно й виразно означили сю свою найближшу конкретну політичну ціль, а саме: незалежна, суверенна Українська Республіка, звязана в федеративний союз з республіками інших народів чи то областей Росії.

Щодо австрійських Українців — саме їх покликані політики, себто парламентарні послы, досі не поставили нашої національній політиці в рямах Австро-Угорщини ніякої виразної, конкретної найближшої політичної цілі! Бо мало того, що кажеть ся: ми хочемо і для себе права на самоозначення, треба ще сказати собі, як ми хочемо самоозначувати себе, бо инакше — се буде гра в піджмурки, а не реальна політика.

На ясне питання: як український народ Австро-Угорщини хоче самоозначувати себе? — повинна бути ясна відповідь: через здійснення національного принципу!

Національний принцип говорить, що кождий народ має право на свободу, незалежність, повну рівноправність і на єдинення! Отже ідеал кожного народу — бути з єдиненим і сувереним; формою для реалізування сього, для забезпечення раз на все права самому про себе рішати, самому свої справи полагоджувати — є національна незалежна держава. І український народ мусить до того змагати, щоб в найближшій будучині здобути собі сю політичну форму, що забезпечує й утриває можливість кождочасного самоозначування, себто незалежну національну державу.

Така національна держава є не тільки політичною формою для постійного виконування права самоозначення, але й необхідною умовою до того й першим кроком на тім шляху, що має завести народ до його політичного ідеалу.

Нашим політичним ідеалом є утворити суверенну єдинену, демократичну українську державу, але які мають бути наші практичні перші кроки до сього ідеалу?

Практичні, значить, ті, котрі тут вже тепер своїми силами можемо робити, котрі мають найбільше виглядів на бажаний вислід, котрі нам в найближшій будучині можуть принести найбільше користі, а найменше втрат і шкоди й при котрих можемо рахувати на спільну акцію інших австро-угорських народів.

Отже розглянувши се питання з практичного боку, приходиться нам передовсім мати на увазі се, що Австро-Угорщина — се держава національностей.

Тут живе ціла низка народів, котрі в меншій або більшій мірі позбавлені того, що кождій нації з природи річи належить ся, що є для неї такоюж життєвою необхідністю, як для одиниці права людини, себто свобода, незалежність, повноправність, суверенність. Цілком слушно висловив ся німецький соціалдемократичний публіцист Австерліц, що Австро-Угорщина не є понаднаціональною державою, але агтинаціональною, збудованою на запереченню права самоозначення народів. Бо самоозначення полягає в тім, щоб кождий народ на своїй території сам полагоджував свої справи й сам про них рішав і щоб робили се маси народу, а не упривилеєйована кляса верховодів. Тимчасом що маємо в Австрії? Маємо парламент, зложений з представників кількох націй, і сей мішаний, сорокато зложений парламент полагоджує й рішає справи поодиноких націй. Розумієть ся, не так, як даній нації потреба, як вимагають її життєві необхідности, але так, як се виходить з ріжнородних комбінацій, з укладу сил і значіння між усіма націями, заступленими в парламенті. Додати до того, що ав-

*) Пор. ч. 182.

стрійський парламентаризм се дуже слабосильна інституція, яка животіє не з внутрішньої державної і народньої необхідності, але з огляду на заграницю, на „добру славу“ держави у сусідів, часом з огляду на відносини Австрії до Угорщини, а часом так тільки з ласки правительства. Коли дві повищі спонуки не ділають, а правительство свою ласку відверне, — маємо в Австрії правління § 14 й тоді вже навіть не різнонаціональні вибранці з демократичного права голосування, себто парламент, але ц. к. правительство завідує і рішає справи кожного народу! Ось таке тут самоозначення!..

Нема що й говорити, що такої системи не можна надалше вдержати, що вона не може устояти ся супроти гасла: нова Европа має бути побудована на основах права народів: бути свободними й власновільними!

Щож має стати ся з Австро-Угорщиною, державою, зложеною з усіляких народів? Вона мусить бути перебудована в своїх основах! Кожному народови, який належить до сеї держави, вона мусить дати сурогат національної самостійності, мусить забезпечити ту незалежність, ту власноправність і повноправність і те зєдинення національної території (нині поділеної між поодинокі коронні краї), котрі йому забезпечувала-б самостійна відокремлена національна держава. Іншими словами: мусить перемінити ся, перебудувати ся у союз незалежних суверенних національних держав!

Цілю нашої національної політики в Австро-Угорщині повинна стати саме ся перебудова Австро-Угорщини на федерацію незалежних суверенних національних держав. Українські землі Галичини, Буковини й північної Угорщини повинні бути зєдинені в одну політично-державну цілість, в рямах наддунайської федеративної держави український народ на своїх землях повинен творити свою національну українську державу, що входить в федеративну звязь з національними державами Чехів, Німців, полудневих Славян, Мадярів і ин. Як на місці давньої царської Росії повстає федеративна держава незалежних національних держав народів Росії, так на місці давньої антинаціональної Австро-Угорщини повинен повстати союз національних держав народів Австро-Угорщини!

Не треба бути пророком, щоб передбачити, що проти такої програми піднесеть ся закид: а деж те зєдинення цілого українського народу та всіх українських земель в одну й одну національну державу?

На се відповідаємо, що ми не зрікаємо ся зєдинення як нашого національного ідеалу, але не уважаємо його за якусь таку необхідність, котру треба з а р а з осягнути, не оглядаючи ся на се, якими жертвами прийшло ся-б під теперішню пору окупувати її. Кождий тверезий політик мусить признати, що і стратегічні і політичні обставини так тепер складають ся, що навряд чи буде можливо вже в теперішнім мировім догворі осягнути нам повне зєдинення?

Ось чому реальний український політик не може, як той романтичний поет, цілим своїм зором задивлювати ся в небесні зорі національного ідеалу, але мусить і на те звертати увагу, що в нього під ногами, щоб не збити ся з дороги та не повиснути в повітрі.

Реальний політик мусить відповісти собі на питання, чи нам за всяку ціну змагати до злуки? І чи тоді, як злука цілої української області Австро-Угорщини з Українською Республікою покажеть ся неможливою, чи тоді пристати на частинну злуку, а саме таку, яка другу часть українських областей Австро-Угорщини полишала-б поза межами Української Республіки?

Мені здаєть ся, що така частинна злука буда-б просто погубна для незлученої части українських земель... Цілком рішуче не буда-б аж такою користю для загальної української справи, щоб могла зрівноважити ту шкоду та втрату, яку рівночасно спричинило би полишення частини незлученої

під дотеперішніми денаціоналізуючими впливами, але ослабленої, позбавленої точки опору, засудженої на загибель.

Хто визнаєть ся в географії Галичини, той може передбачити, що в такому випадку саме частина сього краю, з господарського становища найважнійша, з джерелами нафти, соли, земного воску, з прастарими лісами і т. ин. — зостала-б мабуть поза межами зєдиненої України й по всякій правдоподібності підпала-б новому поділові між сусідні нам національно чужі й ворожі держави: Польщу й Угорщину.

Для мене ясно й безсумнівно, що до такої можливости ми не сміємо допустити, а щоб не допустити до неї, мусимо передовсім змагати до зєдинення українських областей в українську національну державність в рямах австро-угорської федерації народів.

Ось чому національне зєдинення в рямах Української Республіки повинно бути для нас ідеалом, але не повинно бути догмою! Не можемо задля догми посвячувати наших життєвих інтересів, — противно життєві інтереси цілости народу повинні ламати всякі догми, які творили-б їм перешкоду.

Безоглядне зєдинення може бути необхідною умовою тільки для малих націй, дрібних щодо числа людности й території.

Тільки зєдинені в одну цілість малі нації можуть представляти якусь силу, осягти якусь значіння і заповнити собі можливість свободного розвитку. Розділені й роздроблені, вони мусять губити ся, затрачувати ся серед більших націй, що окружають їх.

Інша річ з великими націями. Вони без шкоди для себе, а буває противно, — з очевидною користю можуть на якийсь час зрети ся зєдинення і належати до двох або й більше державних організмів, одначе з самозрозумілим застереженням, що тут і там матимуть своє право самоозначення. Знаменитий приклад маємо на німецькій нації. Німецький нарід не лише не тратить нічого через те, що австрійські Німці не належать до німецької держави, але противно зискує! Адже австрійські Німці мають великий вплив на політику Австрії й тим способом спричинюють, що побіч Німеччини, яка передовсім служить інтересам німецької нації, — тим інтересам (хоча вже не передовсім, але в значній мірі) служить друга велика держава — Австро-Угорщина. Не підлягає сумнівови, що якби австрійські Німці належали до Німеччини, то могли би справам німецького народу приносити далеко менше користей, ніж роблять се тепер через співділання обох осередніх держав.

З того виходить, що бувають моменти, коли зєдинення нації в однім державнім організмі не є абсолютною необхідністю і не можна ставити його нарівні з першою вимогою національного принципу, а саме, щоб кожда нація там, де приділила її історична доля, творила свою суверенну волю і мала свою національну державність.

Національна державність може істнувати або цілком відокремленою самостійною державою або як незалежна і суверенна держава входить у федерацію, у правнодержавний союз з иншими незалежними національними державами. Національний принцип зовсім не стоїть на перешкодї такій злуці національних держав у більшу політично-державну спільноту. Приклад сього маємо на Угорщині й Австрії, а нова така спільнота творить ся саме тепер на руїнах царської Росії.

Росія ані не розриваєть ся, ані не розпадаєть ся, а тільки основно перебудовуєть ся! Народи Росії зрозуміли, що не в тім річ, аби кождий нарід творив свою відокремлену державу, а тільки в тім, щоб кождий у себе на своїй території і для свого населення був власним господарем, творив свою національну, хоча невідокремлену державу.

Другою державою національностей є Австро-Угорщина. І тут одиноко розумна й доцільна національна українська політика повинна змагати до перебудови теперішньої дуалістичної держави у федерацію національних держав, до створення незалежної, вільної, суверенної української націо-

нальної держави в рямах федеративної держави Габсбургів!

Застановляючи ся над сими справами, не можемо спускати з ока господарських інтересів українського населення Австро-Угорщини й таких же інтересів будучої Української Республіки. Господарські інтереси галицьких Українців уже нині так вросли в господарську систему Австро-Угорщини, що і з сього становища заходять сумніви, чи нагальне виривання української Галичини з сеї господарської системи не принесе-б руйнуючих потрясень. Сучасної держави не можна опіювати виключно з політичного становища, бо вона творить і під господарським оглядом свого роду цілість, таку повязану та зжигу, що всякі наглі ампутації шкідливо відбили ся-б і на ампутованій часті. Господарські інтереси будучої Української Республіки вимагатимуть безперечно господарського зближення до Австро-Угорщини, — українська національна держава в рамках сфедерованої Австро-Угорщини була-б саме бажаним мостом до такого зближення. Вкінці здаєть ся мені, що будуча Українська Республіка буде покликана відіграти центральну ролу в будучій політиці південно-східної Європи, що доверку Чорного моря і на Балкані ждуть розв'язки великі політично-господарські проблеми, а саме для розв'язки сих проблем українському народові потрібно буде мати важкий голос і в політиці сфедерованої Австро-Угорщини.

Ось тому часове зречення з домагання національного зєдинення не видаєть ся мені зреченням з почуття безсилности або, — що було-б далеко гірше, — якоюсь апостазією від національних ідеалів, але саме кроком, подиктованим почуттям нашої національної сили, ширшим розумінням наших національних інтересів, далекоюсягим закренням нашої національної політики, передбачуванням наших господарських і політичних завдань в будучности.

Тенденція політичного розвитку не веде до відокремлювання, дроблення і сепарування політично-державних організмів, але противно до вязання дрібних, а навіть і великих організмів у ще більші. Бачимо, що сучасна війна витворила велетенські союзи не тільки мілітарні, але й господарські. З сею розвитковою тенденцією мусимо рахувати ся і вже задалегідь мостити дороги союзам, в які в будучности мав би увійти український нарід.

Тому перебудову Австро-Угорщини на федерацію вільних народів з тим, що й український нарід матиме важкий голос в сій федерації, уважаємо не тільки хвилево одиноко можливою реальною політичною ціллю, але з добутком, який в будучности має пособити здійсненню того, що уважаємо нашим національно-політичним ідеалом.

Ось яка повинна бути програма української національної політики в рямах Австро-Угорщини, ось який зміст треба українським політикам в Австрії вложити в гасло: самоозначення народів і поставити на чергу політичних дебат в парламенті і делегаціях, політичної агітації в краю, політичної пропаганди на арені публичного політичного життя держави, як і на арені всесвітнього політичного життя. За здійснення сього гасла розпочати зараз інтенсивну, доцільно упляновану, всенародню політичну боротьбу.

Розумієть ся, що дійти до такої політичної перебудови Австро-Угорщини не легко. Проти такої перебудови рішуче заявляють ся всі, в чиїх руках тепер власть і сила, але за нею мусить бути вся правдива демократія. Ходить про се, щоб демократію Австро-Угорщини розбудити з того отупіння, в якому вона тепер безперечно знаходить ся, щоб зрушити її з мертвої точки!

Певна річ, що се переходить сили українських політиків, і ніхто не стане жадати сього від них. Але одного можемо жадати й жадаємо: ясного означення цілей сучасної національної української політики в Австро-Угорщині та проголошення цілей політично-му світові.

Вже під нинішню хвилю найдуть ся в політичній світі Австро-Угорщини чинники, що подадуть руку українським політикам і підуть разом з ними в боротьбу за осягнення спіль-

ної мети. Вже нині є народи (Чехи, південні Славяне), є партії (німецька соціалдемократія), для яких метою є основна перебудова Австро-Угорщини у федерацію самостійних, вільних, суверенних народів. Правда, є деякі різниці і між змаганнями сих чинників, але вони ані не такі значні, ані засадничі, щоб виключали порозуміння і спільну тактику.

Тому не латати й не бавити ся в круте дипломатизування, а перебудувати до самих основ! *Вол. Темницький.*

Населення на етнографічній території України.

(Кінець)*.

Замкнена описаними границями етнографічна територія України має вигляд трапезоїда, положеного між $20\frac{1}{2}^{\circ}$ та 45° східної географічної довжини від Ірніч і між 44° та 53° північної географічної ширини. Найдальше на захід висунені українські оселі лежать між Попрадом і Дунайцем у спиській комітаті на Угорщині та в новоторзькій повіті в Галичині. Найдальше на схід положений святохрестівський повіт ставропольської губернії. Найдальше на південь засягає катеринодарський повіт Кубанської області, найдальше на північ білзьський повіт городненської губ. Найдовший бік українського трапезоїда південний; він має майже 2000 км. довжини. Найкоротший західний, від горішнього Дунайця до Нарови, 420 км. завдовжки. Поверхня етнографічної України займає простір 739.162 км². З того на російську Україну приходить 664.635 км², на австрійську (в Галичині й Буковині) 59.854 км², на угорську 14.673 км². Одна російська Україна тільки о нецільх 12.000 км² (себто о великість горішньої Австрії) менша від цілої Австро-Угорщини разом з Боснією та Герцеговиною. Ціла Україна перевищає Австро-Угорщину о 62.547 км², значить, майже о великість Баварії (без Ренського Палатинату). Держава, утворена з території, заселеної Українцями, була б щодо великоти другою в Європі.

Населення етнографічної України виносило в січні 1914 р. 46,012.000 душ. З того на російську Україну припадає 39,604.500, значить саме стільки, скільки виносить населення Франції; на австрійську 5,839.000; на угорську 568.500 душ. По числі населення українська держава займала-б п'яте місце між європейськими державами, по Росії, Німеччині, Австро-Угорщині й Великій Британії, маючи від сеї останньої тільки на пів мільона душ менше. Пересічна густота населення на області етнографічної України виносить тепер 62·3 душ на 1 км². Під тим оглядом зостає далеко позаду за густіше заселеними областями західної та середньої Європи, але з другого боку значно перевищає густоту населення північно-європейських земель: Норвегії (густота 7·9), Швеції (12·6), Ютляндії (46·8 душ на 1 км²). Пересічна густота населення на Україні більша ніж європейської Росії (27·5 душ на 1 км²) та Іспанії (39·5), а також перевищає густоту всіх балканських держав з виймкою європейської Туреччини. Вона підходить вже доволі близько до пересічної густоти населення у Франції (73·8) й Австро-Угорщині (76·0), перевищаючи альпійські краї сеї останньої: Зальцбург, Каринтію, Країну, Тироль. Зрештою густота населення в поодиноких частинах України далеко неоднакова. Вона найбільша на австрійській: 97·6 душ на 1 км²; на російській виносить 59·6 душ на 1 км², найменша на угорській: 38·7 душ на 1 км². Але й в кожній з тих трьох областей зустрічаємо чималі різниці. Найгустіше населення зустрічаємо в українській частині черновецького повіту на Буковині: 238·9 душ на 1 км² (= пересічній густоті населення Англії), в станицлавівській (190·2), перемиській (165·1) і коломийській (161·9) повітах Галичини; в київській (158·4) і харківській (154·3) повітах російської України. У всіх тих повітах замітний вплив великих міст, які стягають населення не тільки до самих осередків, але й згущують його в підміських околицях в більшим або меншим промірі. Далі слідують повіти: снітинський (149·0), львівський (без міста Львова, 136·3) і печеніжинський (131·6) в Галичині,

* Пор. чч. 181 і 182.

українська частина серетського (142·0) й кіцманський (132·6) на Буковині, котрі, не зважаючи на се, що не мають більших міст, виказують більшу густоту населення ніж поресічна густота в Чехії (130·3 душ на 1 км²). Між 110 та 130 душ на 1 км² мають в Галичині повіти: товмацький (129·7), стрийський (127·8), дрогобицький (125·7), тернопільський (124·8), городенський (120·0), бучацький (119·6), теребовельський (117·9), самбірський (116·9), рогатинський (113·3), руденський (112·8), чортківський (112·1), гусатинський (112·1) і мостиський (110·9); на Буковині українська частина сучавського повіту (120·6); на російській Україні повіти каменецько-подільський (122·1), винницький (116·1), проскурівський (114·2) і бердичівський (112·4). Ся густота відповідає пересічній густоті населення в Італії (120·9) та Німеччині (120·0). Більше ніж 100 душ на 1 км² мають в Галичині повіти: заліщицький (106·9), борщівський (106·7), скалатський (106·1), бобрецький (102·5) і зодочівський (101·5); на Буковині: вашківський (105·1) і заставнецький (103·8); на російській Україні повіти: могилянський (109·5), канівський (104·6), брацлавський (104·1), ушицький (103·8), старокопчанський (103·4), хотинський (102·9), грушевський (102·7) і черкаський (102·5). Взагалі подоса густого населення простирає ся на австрійській Україні на південь від лінії Перемишль—Львів—Зодочів—Тернопіль аж по Підкарпатте, на російській охоплює Холмщину, Поділля і Київщину. На угорській Україні густота населення ніде не доходить до 100 душ на 1 км², що пояснює ся тим, що се переважно гориста область та зовсім не має більших міст. Найрідше населення зустрічаємо в гірських околицях південно-західної Буковини, в українських частинах радовецького (14·9) й кімпольського (16·4) повітів, а також в області над середньою Припєттю мозирського повіту (16·8 душ на 1 км²). Між 20 та 30 душ на 1 км² мають на російській Україні повіти: кавказський Кубанської області (20·4), дніпровський таврійської губ. (25·3), пинський (28·1), цілий український острів у старопільській губ. (28·3) і овруцький повіт в Волині (29·1); на угорській Україні повіти: тисянський (22·2) і торецький (27·7) марамороського комітату, надтисянський (28·6) і нижньо-верецький (29·9) березького комітату, гумєнський (27·5) і синський (26·5) землинського та ірлєтвського (25·5) шариського комітату. Загалом найрідше населення виказують карпатські та підкавказькі області, поруч з ними надприпетські багновини.

Головну масу населення на етнографічній Україні становлять, розумієть ся, У к р а ї н ц і. Ми вже в першій частині своєї розвідки вказали на се, що український народ ніде не має політичної самоуправи, що ніде не є господарем на своїм обійстю, що всюди підчинений під панування чужих і йому ворожих народів, котрі, маючи цілу адміністраційну владу у своїх руках, переводять національну статистику в некористь Українців,—ми не маємо зовсім автентичних, абсолютно певних даних про чисельний стан українського народу. І тому маємо тільки спрому, заводячи деякі попередю наведені дрібні поправки, подати м і н і м а л ь н е ч и с л о Українців, число, котре показує, скільки на основі офіціальних даних пануючих над нами народів мусить що найменше бути Українців. Се мінімальне число Українців, що живуть на описаній вище нами етнографічній території України, вносить 32,662,000 душ, значить рівно 71·0% цілого населення тих земель. Сей відсоток може видати ся декому дещо низьким в прирівнанню до відсотку пануючих народів Європи. Німців, Французів, Італійців в їхніх суто-національних областях. Та треба тямити, що українські землі, політично підчинені цілі столїття чужим державам і правлінням, заразом підлягали впливам чужої імміграції, яка захоплювала в свої руки не тільки окраїни, але й міста, промислові області та взагалі вигідніші позиції в осередніх частинах землі; дальше, що ми Жидів, котрі на українській території становлять доволі значний відсоток населення, виділили в окрему національну індивідуальність, коли міжтим Німці, Французи, Італійці і ин. на своїх землях зараховують Жидів до своєї національності; що чимало справжніх Українців, записаних несумлінними переписчиками в Росії за Великоросів, на Угорщині за Мадярів, на Буковині за Волохів ба-

гато причинили ся до обниження вказаного відсотка українського та збільшення відсотка чужого населення; що вкінці куди більша половина римо-католиків східної Галичини — се Українці та що тільки зза нестачі чисельних даних нам прийшло ся їх всіх зарахувати до Поляків. І тому поданий нами вислід обчислень треба уважати за доволі корисний, коли, не зважаючи на все те, відсоток українського населення на українських землях ще таки вповні дорівнює відсоткови Поляків у десятиох губерніях т. зв. Польського Королівства (71·9%).

Три політичні області, на які ділить ся етнографічна Україна, показують деякі різниці у висоті відсотка українського населення. В австрійській Україні він низший ніж пересічний і вносить тільки 63·6%, одначе в дійсности він тут значно вищий і по обчисленням Томашівського вносить 70%; в російській Україні підіймаєть ся до 72·0%, на угорській доходить до 77·5%. Порівнюючи сей стан з січня 1914 р. зі станом з 1897 р., зглядно з 1900 р., замічуємо дрібне пересунення в некористь українського елемента. Відсоток Українців на цілім просторі зменшив ся з 71·6% на 71·0%, себто о 0·6%. На австрійській Україні се зменшення більше пересічного й вносить 1·6% (з 65·2% на 63·6%), не зважаючи на те, що природний приріст Українців більший ніж Поляків. Сю прояву можна пояснити швидшим зростом польського елемента по містах, сильнішою еміграцією Українців, а також насильним перетяганнем греко-католиків на латинство. Також і на російській Україні можна замітити невеличке зменшення відсотка Українців (о 0·6%), хоча другої переписи по національностях там не було; воно виходить через те, що великі міста та промислові області зі значним відсотком чужого населення швидше ростуть ніж суто-українські села й рілнічі округи. Навпаки на угорській Україні відсоток Українців зріс з 75·9% (в 1900 р.) на 77·5%, головню завдяки обставині, що чимало українських сіл, записаних в 1900 р. за словацькі, при переписи в 1910 р. признано українськими.

При подрібнім розгляді української території зустрічаємо значно більші різниці з огляду на висоту відсотка Українців. Найчислітїшим з національного боку є зінківський повіт податвської губернії, де Українці творять 98·1% населення, потім кобеляцький повіт тоїж самої губ. з 97·3% Українців. Взагалі ціла Податвщина національно компактна, бо виказує 93·0% українського населення. Поруч з нею треба поставити чернігівську губернію (без чотирьох північних неукраїнських повітів) з 91·8% Українців. Далі слїдують харківська (80·6%) і подільська (80·2% Українців) та середюща й північна частина київської губ., де відсоток Українців по поодиноких повітах хитаєть ся між 82·0% і 89·4%. Сумежні з Податвщиною й Київщиною від півдня частини катеринославської й херсонської губ. мають також високий відсоток українського населення; в катеринославській повіти: новомосковський (93·2%), верхнедніпровський (90·3%) і олександрівський (82·5%), в херсонській олександрівський (85·1% Українців). Теж саме стрїчаємо в граничній з Київщиною від північного заходу овруцьким повіті волинської губ., що має 83·4% Українців, і в острогоській (90·3%) і богучарській (81·8%) повітах воронїзької губ. За компактно українській треба ще уважати повіти: заставнецький (89·4%), кіцманський (87·4%) і вашківський (82·0%) на Буковині, турецький (80·2%), калуський (80·7%), богородчанський (83·5%), косівський (83·3%) і печенїжинський (81·4%) у східній Галичині. Великою компактністю українського населення визначають ся також українські частини західно-галицьких повітів: грибівського (94·1%), горлицького (92·7%), ясельського (87·7%) та короснянського (91·9% Українців). Вкінці на Угорщині: волівський (82·2%) і довжанський (82·5%) повіти в Мараморші, березинський (83·7%) і перечинський (85·0%) в узькім, межиляборецький (81·2% Українців) в землинським комітаті та більша половина українських областей, викровених з повітів березького, шариського та списького комітатів (між 82·6% та 91·4% Українців). Найменший відсоток Українців виказує одеський повіт (21·9%), де Українці становлять меншість завдяки перевазі великого торговельного осередка м. Одеси,

що має міжнародний характер*). Меншість мають Українці також в ростівському повіті Донської області (33·6%), на що ми вказали вже в першій частині нашої розвідки. Щодо третьої округи, де по офіційним статистичним даним Українці є також у меншості, а саме кавказського повіту Кубанської області, то великоруська більшість там дуже сумнівна, а в кожному разі тільки тимчасова, бо, як се вказано попереду, вона постійно маліє завдяки перевазі імміграції з українських губ. і тепер перевищує українське населення що найбільше о 2·6% (46·8% Українців і 49·4% Великоросів). Малий відсоток Українців зустрічаємо ще в ось яких повітах: акерманським бесарабської губ. (26·7%), де живе з десяток найрізномірніших народів, перемішаних одні з другими, тираспільським херсонської губ. (33·3%), більським городненської губ. (39·1%), стропківським землянського комітату (39·8%), холмським (41·9%) і томашівським (44·1%) холмської губ., черновецьким на Буковині (44·2%), львівським без території міста Львова (45·9%) й мариупільським катеринославської губ. (46·1%). Але в усіх тих округах українське населення має чисельну перевагу над кожним иншим зокрема, представляє собою т. зв. згляду більшість. Зібравши сказане до купи, бачимо, що найчистіші національні області України обхоплюють широку полосу по обох боках Дніпра від Стугни по давнє Запороже, на захід по галицьку границю, на схід по середущий Діп та Айдар, лівий доплив Донця; далі полосу карпатських гір по галицьким і угорським боці, галицьке Підгір'є й північну Буковину між Прутом і Дністром. Найбільшу примішку чужого населення стрічаємо в південній і північно-західній граничній полосі.

Чимало Українців живе ще й поза межами етнографічної України. На головні області української колонізації на території російської держави ми вказали вже в першій частині сеї розвідки. Офіційальна перепись з 1897 р. подає загальне число Українців у цілій російській державі на 22,380,551. Се число треба збільшити числом Пинчуків у пинським та південній частині мозирського повіту, що їх, як ми вище вказали, хибно зараховано до Білорусів. Значить, справжнє число Українців у Росії в 1897 р. виносило 22,624,067, себто 18·1% цілого населення держави, з чого 2,150,667 душ жило поза межами етнографічної України. Приймаючи для тих поселенців такий самий приріст, який вказують Українці на Україні, себто 37·3%, хоча він рішуче вищий, бо безнастанно збільшається своєю еміграцією, отримаємо на початок 1914 р. число 2,952,870 душ. Значить, число всіх Українців в російській державі виносило під ту пору 35,614,890. Додавши до того число Українців у цілій Австро-Угорщині, 4,241,490 душ, отримаємо суму 39,856,400 Українців у старім світі**. Про число Українців в Америці не маємо докладних статистичних даних; знавці тамошніх відносин і українська преса в Америці подають їхню скількість на 800,000 до одного мільона душ. В кожному разі можемо прийняти за певне, що загалом на світі живе коло 41 мільонів Українців.

Але вертаймо до етнографічної України. З чужих, неукраїнських народів на Україні живе найбільше Великоросів. Їхнє число по офіційним статистичним даним мало-б виносити 5,376,800 душ, значить, 11·7% цілого населення. На угорській Україні їх зовсім нема; в австрійській до сеї народности належить не цілих 3000 Липованів, що живуть у кількох селах на Буковині; тим-то головна маса Великоросів припадає на російську Україну (5,373,860), де їхній відсоток підіймається до 13·6%. Се число очевидно переборщене завдяки сторонничості переписчиків, завдяки тій обставині, що всю інтелігенцію і всіх, котрі по невідомості подавали свою народність як „руску“, записувано за Великоросів. Але не маючи інших, мусимо оперувати офіційними даними. Найвищий відсоток великоруського населення вказують округи: ростівський повіт в Донській (53·7%) і кавказський в Кубанській області (49·4%), де воно становить абсолютну більшість населення. За ними йдуть повіти: новооскольський (48·9%),

путивельський (46·9%) і гайворонський (40·9%) курської губ., валуйський воронізької губ. (48·4%), славяносербський катеринославської губ. (46·3%) і український острів у ставропільській губ. (44·4%), де Великороси числом майже дорівнюють Українцям. Більше ніж третину великоруського населення вказують ще повіти: харківський (39·7%) і змиївський (35·2%) харківської губ., одеський херсонської губ. (37·7%), катеринославський Кубанської області (34·7%) і мелітопільський таврійської губ. (33·7%). Найменший відсоток Великоросів на російській Україні зустрічаємо в галяцьким (0·6%), зінківським (0·6%), переяславським (0·8%) і миргородським (0·9%) повітах полтавської губ., борзеньським (0·7%) і кролевецьким (0·7%) повітах чернігівської губ. Взагалі ціла Полтавщина й Чернігівщина (без 4-ох північних повітів) мають найнижший відсоток великоруської примішки: перша 2·6%, остання 3·2%. За ними йде Поділля (3·3%), Волинь (3·5%) і Холмщина (3·7%); в Київщині великоруська примішка доходить вже до 5·9%, завдяки впливови осередка, Києва. Збираючи всі дані разом, бачимо, що на Україні великоруський елемент виступає найчисленніше в північно-східній частині граничної з Великоросами полоси, себто в українських частинах курської (43·4%) Великоросів та воронізької губ. (22·6%) і Донської області (42·3%), далі в колонізаційних областях на півдні, в т. зв. Новоросії й на Півкавказі. Протилежно ціла середуща й північна полоса України від полуденника Катеринослава (35° східної географічної довжини від Іриніч) аж по західні границі має дуже невеличкий відсоток Великоросів.

Другим по числі неукраїнським народом на Україні є Жиди. Їх тут живе 3,795,760 душ і вони становлять 8·2% цілого населення України. Їхній відсоток останніми часами дещо обнизився, бо ще в 1897 р. (зглядно в 1900) виносив 8·4%. Жиди розсипані по цілій території етнографічної України і становлять раг excellence міське населення; по селах їх дуже мало, а й тут займають ся торгівлею, рідше ремеслом. Все-ж-таки їхнє розміщення по Україні не таке рівномірне, як здавало ся-б. Вже між австро-угорською і російською Україною заходить під тим оглядом чимала різниця. На австрійській Україні відсоток їхнього населення доходить до 12·6%, на угорській він майже такий самий, 12·2%; при тім треба зауважити, що в австрійській частині він останніми часами маліє (в 1900-ім р. виносив 13·0%), в угорській зріс о 1% (в 1900-ім р. 11·2%). На російській Україні відсоток Жидів значно менший, бо виносить лишень 7·5% населення, і в 1897 р. тримається на тій самій висоті. Однак ся різниця між австро-угорською і російською Україною тільки позрідна. Справжня різниця в густоті жидівського населення заходить тільки між правобічною і лівобічною Україною, без огляду на державні кордони. Як відомо, лівобічна Україна належить до областей, де царське правління заборонювало Жидам побут, тому їхній відсоток там невеличкий, тільки 2·1%. Зате на правобічній він підіймається до 12·6%, значить, зовсім рівний відсоткови Жидів на австрійській Україні. Найсильнішу примішку жидівського населення вказують українські частини сигітського й вишівського повітів марамороського комітату та більський повіт холмської губернії; перший з них має 24·5%, обидва останні по 23·4% Жидів, що тим більше замітне, що там нема більших міст. За ними йдуть бердичівський повіт київської губернії (23·1%); одеський херсонської губернії (22·0% Жидів); потім українська частина черновецького (21·4%) на Буковині; дальше берестейський повіт городненської губернії (20·8%) та пинський минської губернії (19·5%); вкінці в Галичині повіти: львівський (разом зі Львовом (19·3%), коломийський (19·1%), станиславівський (18·8%), вижницький (18·9%) на Буковині й українська частина стропківського повіту в землянським комітаті (17·6%). Найменше Жидів в українських частинах воронізької, курської, ставропільської губерній та Кубанської області і в таганрозьким повіті Донської області, де не досягають навіть 0·1%; в харківській губернії доходить ледви до 0·5% населення.

По Жидах найбільші числом Поляки. На цілій території етнографічної України їх налічують 2,079,500 душ, значить 4·5% цілого населення. Вони розсипані нерівномірно. На

*] Місто Львів, котре становить окрему політичну територію і вказує тільки 19·1% Українців, лишаємо на боці, як зовсім локальну проваву.

**] Сюди не вчислені Українці в Румунії (Добруджі), бо румунська статистика не вказує населення по національностям.

угорській Україні їх зовсім нема. На російській їхнє число виносить зверх 809.000, себто 2·0% населення. В австрійській їх найбільше, бо аж 1,270.400, значить, 21·8%. І тут знову різка різниця між Буковиною та Галичиною. На Буковині Поляків небагато, всього 27.000 або 5·9% населення, зате в Галичині їхній відсоток підходив би до 23·1%. Кажемо, „підходив би“, бо приходить ся мати на тямці застереження, зроблене в першій частині сеї розвідки. З огляду на цілковиту безвартність офіціальних даних про національну статистику Галичини ми, не маючи иншого виходу, мусіли оперти ся на даніх віроісповідної переписи. І коли ми на галицькій Україні нарахували аж 1,243.370 Поляків, то отсе число властиво означає скількість населення римо-католицької віри, з котрого більша частина є Українцями, польської мови не вживає і здебільша зовсім не знає. Тільки недостача чисельних даних про справжню скількість Поляків у Галичині привелола нас всіх римо-католиків зарахувати до Поляків. Найсильніше Поляки заступлені на території міста Львова, де творять навіть безглядну більшість, 50·3% населення; тут і всі римо-католики справжні Поляки. Багато їх також і у львівській повіті (43·4%), де майже дорівнюють Українцям, та тут вже між римо-католиками чимало є Українців. Мало-що низший відсоток Поляків зустрічаємо в томашівській повіті холмської губернії (41·1%); відсоток в інших українських повітах сеї губернії хитаєть ся між 14% і 27·6%. Далі йдуть повіти: теребовельський (39·4%), скалатський (36·5%), більський повіт городненської губернії (34·9%), чесанівський (34·5%), тернопільський (32·4%), українські частини сянського (32·1%) й перемиського (31·8%), мостиський (31·8%), збарзький (31·6%) і українська частина березівського (31·4% Поляків). Як бачимо, найбільшу примішку польського населення виказують граничні з етнографічною Польшею повіти на північній і північно-східній угло галицького Поділля. Навнаки, найдалше на захід висунені гірські повіти галицької України мають дуже малий відсоток Поляків, як от українські частини повітів новогорзького (0·5%), грибівського (3·2%), горлицького (3·9%), коросненського (5·5%), ясельського (9·9%). Туж саму прояву замічуємо і в дальше на схід положених карпатських областях, в повітах турським (6·0%), скільським (8·3%), богородчанським (5·1%), печеніжинським 3·6% і косівським (4·8% Поляків).

Четвертим щодо числа неукраїнським народом на Україні є Німці, котрих налічуємо 871.270 душ, значить, 1·9% цілого населення України. Вони також не живуть ніде масово, лишень розкинені по різних закутинах території. Інтересно, що відсоток Німців на російській Україні (2%) більший ніж в австрійській (1·2%) та угорській (1·2%). При тім їхнє відсотне відношенне до решти населення на російській Україні за останні часи зостало незмінне, в австро-угорській Україні їхній відсоток, хоч незначно, але все-ж-таки зменшив ся. В поодиноких повітах російської України примішка німецького населення досягає доволі значної висоти. Найбільше їх в акерманським повіті бесарабської губернії (16·3%) і в холмським повіті (13·3%). Значнійший відсоток Німців зустрічаємо ще в повітах: луцьким (12·0%), новгородсько-волинським (10·9%) і житомирським (10·8%) волинської губернії, одеським (10·3%) і тираспільським (9·8%) херсонської губернії, ровенським волинської (8·9%), бердянським таврійської (7·8%) і маріупільським (7·5%) катеринославської губернії. В австро-угорській Україні значніше число Німців живе тільки в українській частині черновецького повіту на Буковині (9·7%). Найвищий відсоток Німців у Галичині виказує стрийський повіт (4·0%), на угорській Україні торецький повіт в Мараморші (4·8%). Як бачимо, головна черта німецьких колоній охоплює з одного боку Холмщину й Волинь, з другого Чорноморщину або т. зв. Новоросію. В інших областях вони гублять ся серед маси українського населення.

Се, так сказати-б, головні народи етнографічної України, не тільки з огляду на число, а також і на се, що їх зустрічаємо на цілім просторі нашої території або бодай на переважній його частині. Поруч з ними живе тут ще кілька інших, дрібних народців, з котрих ніодин не досягає 1% населення

України. Між ними перше місце займають Волохи (Молдаване). Їх налічують на Україні 435.240, тобто 0·9% населення. На угорській Україні їх тільки пів тисячки. В Галичині їх зовсім нема, зате на буковинській Україні досягають 6·8% населення. В російській Україні їх найбільше в тираспільським повіті херсонської губернії (24·9%) та в хотинським (23·8%) і акерманським (16·4%) повітах бесарабської губернії. Чимало також в анапійським (13·5%) і елисаветгородським (6·0%) повітах Херсонщини. Волоські оселі попадають ся ще в балтським (4·5%) і ольгопільським (2·9%) повітах подільської губернії, в бахмутським повіті Катеринославщини (1·9%), а навіть у таманським Кубанської області (1·0%). Болгари (159.240 душ, 0·3%) живуть більшими гуртками в акерманським повіті бесарабської (21·3%) і в бердянським таврійської губернії (10·1%); дрібнішими в тираспільським (3·3%) і одеським (1·0%) херсонської губернії. Греки (104.780 душ, 0·2%) переважно в маріупільським повіті Катеринославщини, де доходять до 19·0% населення, далі в таманським (4·0%) і катеринодарським (1·4%) Кубанської області та в одеським повіті херсонської губернії (1·0%). Вірмени 49.400 душ, 0·1% в росіївським повіті Донської області (6·9%), в українській частині ставропольської губернії (1·6%) і в катеринодарським повіті Кубанської області (1·1%). Накінець згадаємо, що Чехи (37.780 душ) живуть у волинській губернії, де в дубенським повіті доходять до 5·3% населення; Маляри (32.960 душ) на угорській Україні; Черкеси (27.570 душ) в катеринодарським повіті Кубанської області, де творять 6·6% населення; Татари (23.240) в маріупільським повіті катеринославської губернії (6·1%); Турки (22.750) в акерманським повіті бесарабської губернії (3·9%) і в маріупільським повіті Катеринославщини (2·1%); Словаки (12.570) у західних комітатах угорської України; Білороси (коло 10.000) в більським повіті городненської губернії і мабуть де-що в Пинщині.

М. Кордуба.

До всіх полонених офіцерів-Українців у Німеччині.

Українська Громада полонених офіцерів табору Ганн-Мюнден просить умістити таку відозву:

„За вас сила, за вас воля
І правда святая“
Т. Шевченко.

Товариші!

Великі часи випали на нашу долю. Зпід попелу віків перед лицем здивованого світу встає приспаний велетень — Україна. Здійснили ся мрії і сподівання найкращих синів нашої Неньки. Займаєть ся зоря нового, вільного життя.

Старий Київ, окритий славою давніх минулих днів, стає могутнім осередком стихійного, нестримного руху. Наші брати здобувають собі там у тяжкій боротьбі, крок за кроком, свободу, стару нашу прадідівську волю. Один за другим відбувають ся там зїзди, закладають ся інституції, росте організація краю, повстає народня власть, перетворюєть ся цілком старий ненависний лад.

Іде велетенська робота. Будуєть ся міцна основа для життя одноцільної, незалежної й вільної, демократичної України. Вже лунає горда й радісна пісня побіди над страшною мрякою. Вже рожеві квіти щастя манячать перед змученим українським народом.

Та революція ще не скінчилась, ще чуєть ся подих шаленої реакції. Народня свобода й добробут ще не закріплені. Але вони є в руках самого народу. Лише організація, тісне зеднанне всіх синів України та спільна невпинна праця приведуть нас до осягнення повної волі.

На нас, як на інтелігенції, лежить у цей момент великий обовязок перед Рідним Краєм. Від нас жде наше Українське Правительство й народ справжньої, діяльної праці. Нехай тепер, під цю велику годину, наш народ не скаже

вже, що інтелігенція зрадила його. Нехай кожен із нас загляне глибоко у свою душу й перецінить перед судом історії увесь свій скарб. Кожному, хто не хоче бути викинутим із життя напливом нових хвиль його, треба брати ся до праці над собою.

Тому треба нам тут робити все, що є в наших силах: треба вчити ся, допомогати один другому, треба гуртувати ся, щоб бути підготовленими до дійсности, до безмірно-широкої праці на народній ниві.

Ми, Українська Громада полонених офіцерів, гаряче закликаємо всіх, хто хоче придбати собі на будуче знання й досвід у громадській роботі, хто хоче бути дійсно корисним членом свого народу, — всіх тих запрошуємо до нашого табору.

Наша Громада керується виключно тими принципами, які лежать в основі політики Української Центральної Ради в Києві. Ці принципи ясно зазначені в останній „Відозві Генерального Секретаріату до людности України“ з 3 листопада с. р.: „Центральна Рада й Генеральний Секретаріат твердо і виразно заявили, що Україна має бути в складі федеративної російської республіки як рівноправне державне тіло“ („Нова Рада“, 5 листопада 1917 р., ч. 178).

Власть Центральної Ради поширюється на всю етнографічну Україну (губернії: київська, подільська, волинська, полтавська, чернігівська, харківська, катеринославська, херсонська, таврійська — без Криму, Холмщина, частина воронізької, частина курської).

В нашій Громаді існує 5 різних товариств, в яких можна знайти собі відповідну працю й науку.

Раз-у-раз відбуваються вистави, концерти, вечірки, іде широке організаційне життя. Отже подавайте рапорт з прохань про переїзд до нашого табору.

Тепер, наприкінці війни, коли висяняється справа миру, Громада вирішує питання про відїзд до дому, на Україну. Зроблені вже відповідні заходи в тім напрямі, щоб виїхати вкупі з нашими земляками, салядатами Українцями.

Не гайте-ж часу, зголошуйтесь до нашого табору!

За Українську Громаду полонених таб. Ганн.-Мюнден генерал-майор Зелінський, підполковник Пухтаевич, підполковник Коваленко. Ганн.-Мюнден, 15 грудня 1917 р. (печатка).

Перебіг революційних подій у Києві.*)

Українська Центральна Рада зєднує Україну й перебирає в свої руки всю власть в краю. Вислухавши на засіданні 12 листопада н. ст. реферат Ген. Секретаріату про його діяльність і потребу доповнення Секретаріату комісарами, Ц. Рада постановила поповнити Секретаріат комісарами для справ військових, харчових, залізничних, почти й телеграфу та судових. А вислухавши реферат Комітету про головні засади закону про вибори до Українських Установчих Зборів, У. Ц. Рада доручила Малій Раді остаточно затвердити весь закон і перевести вибори до Українських Установчих Зборів. На засіданні 13 листопада н. ст. У. Ц. Рада розглянула питання про становище тих українських земель, які по інструкції російського правительства з 17 серпня 1917 р. зістали ся поза межами автономної України й, вислухавши волю трудящого народу, висловлену в численних постановах селянських, національних і загально-територіальних, губерніяльних і повітових зїздів, різних політичних і громадянських організацій відмежованих частин України та зважаючи, що поділ України як наслідок імперіалістичної політики російської буржуазії щодо України загострює національну боротьбу, нарушує єдність революційних сил демократії України й тим самим веде край до повного безладдя та зросту контрреволюції, — постановила поширити в повній мірі власть Ген. Секретаріату на відмежовану територію України, де більшість населення є Українці, а саме: Херсонщину, Катеринославщину, Харківщину, материкову Таврію, Холмщину, часть Курщини й Вороніжчини.

Відозва У. Ц. Ради до населення. Згідно з сею ухвалою Ц. Рада видала 14 падолиста н. ст. до населення м. Києва й київської військової округи відозву, яку телеграфічно розіслала комісарам дев'ятох українських губ. для оповіщення населенню. Текст відозви такий:

„Горожане! Українська Центральна Рада повідомляє отсим усе населення: 13 падолиста (н. ст.) сього року наслідком подій, які зайшли у Києві, прийшло до порозуміння між представниками Української Центральної Ради, рад салядських і робітничих депутатів, Українського Генерального Військового Комітету, помічника комісара південно-західного фронту та різних політичних партій і організацій. Се порозуміння повинно було положити край розвитку анархії в місті й забезпечити порядок і спокій для нормального бігу життя. Одначе зовсім несподівано в ночі з 13 на 14 падолиста головний начальник київської військової округи з усім штабом, без попередження і повідомлення підчинених властей, а в тім числі й помічника комісара південно-західного фронту, покинув повіренню йому інституції, які обслуговують тил і фронт, і тим поставив воєнні інституції та части в крайню трудне положення.

З огляду на се Українська Центральна Рада, приступаючи до організації найвищої крайової влади на Україні в повнім обсязі, признала необхідним негайно поповнити Ген. Секретаріат шістьма генеральними комісарами та в першу чергу генеральним комісаром для військових справ, якому й поручено назначити відповідну особу на посаду головного начальника київської військової округи. Разом з тим Українська Центральна Рада поручає назначеному генеральному комісарови для військових справ, котрий тимчасово сповняє обовязки головного начальника київської військової округи, повідомити про се всі власти України, негайно приступити до привернення правильного забезпечення армій на фронті й в тилу всім необхідним. Всім горожанським і військовим властям, всім урядовим особам і інституціям приписується докладно й негайно виповняти всі розпорядки новоназначеного головного начальника київської військової округи підполковника П а в л е н к а, що вже увійшов у свої обовязки.

Українська Центральна Рада закликає все населення, горожанське й військове, до спокою та мирної праці. Ц. Рада та її виконавча влада Ген. Секретаріат пороблять усі заходи, щоб привернути спокій і порядок, не допускаючи жадних самочинних, анархічних виступів, що схиляють ся до нарушення порядку. Українська Центральна Рада, орган революційної демократії України, та її Генеральний Секретаріат, що опирається в своїй діяльності на всіх організаціях і є однородним революційно-демократичним правительством України, переконані про те, що їм удасть ся спільними силами досягнути поставлені собі цілі. До спокою і праці, горожане, селяне, робітники й салядати!“

Дальші розпорядки українських властей. Генеральний комісар військових справ України С. Петлюра вислав начальникови штабу верховного головнокомандуючого, головнокомандуючому румунським фронтом, головнокомандуючому арміями південно-західного фронту, начальникови одеської округи й багатьом иншим офіційальним представникам військових організацій телеграму, в якій повідомив, що У. Ц. Рада назначила його головою найвищої військової влади на Україні по втечі влади київської округи без повідомлення про се нікого. Головним завданням вищих військових установ на Україні є охорона нарушеного ладу в Києві, окрузі й по всій Україні, встановлення залізничного руху, забезпечення армії людьми та всіма життєвими й бойовими припасами. З огляду на хоробу головного начальника одеської округи Маркса назначив Петлюра тимчасово виконуючим його обовязки команданта 12 бригади кавалерії ген. Єльчанінова. Винниченко телеграфічно повідомив начальників залізниць України, всі армейські комітети, ради робітничих і салядських депутатів, начальників постачання південно-західного й румунського фронту про те, що власть в краю від 14 падолиста об'яв Генеральний Секретаріат, поповнений генеральними комісарами, між иншим для військових справ і шляхів.

* Пор. чч. 181 і 182.

Усунення правительствених військ з Києва. Закликані штабом округи війська на здавлення Києва в числі 85 ешелонів не всі встигли прибути завчасу. Завдяки зручності організації залізничників їх справлено куди інде подальше від Києва. Однак кілька ударних батальйонів добрали ся до Києва, коли вже було по війні й навіть ті війська, що перебували в Києві, почали просити ся, щоб їх з гонором пустити з Києва. До зустрічі з 4 ешелонами ударного батальйону смерти, які прибули на Пост Волинський, приготували ся гірська й полева артилерія, броневики, кулеметчики й інші. Між прибувшими військами та представниками революційних організацій Києва почали ся переговори. 15 падолиста увечері важка дивізія почала обстрілювати Пост Волинський, бо ударні батальйони смерти ще не хотіли вернути назад. Але се було вже тоді, коли з Києва стали виїжджати ті частини, що передтим сюди дістали ся або стояли в Києві. Цікаве становище козацького з'їзду, що відбував ся саме тоді у Києві. Ще 6 падолиста заявила його делегація в красівім революційнім комітеті, що козаки стоять на ґрунті федерації і без згоди Ц. Ради не будуть орудувати своїми частями на Україні. Обіцяли піддержку Ц. Раді, коли вона стане на становищі охорони революції й боротьби з анархією. По побіді української революції козацький з'їзд на загальних зборах 13 падолиста постановив перекласти до Новочеркаську й запропонував усім частям, які підтримували тимчасове правительство, зайняти неутральне становище щодо подій на Україні. Того самого дня на конференції козаких частей ухвалено, що вони не будуть мішати ся до політичної боротьби на Україні, й запропоновано Ц. Раді або загарантувати їм безпечність з збереженням зброї або помогти їх виводови з Києва на таких самих умовах. Загальні збори учнів 1, 2, 3 й 4 шкіл прапорщиків і підготовної команди того самого дня ствердили в своїй ухвалі, що вони ніколи не збирали ся робити перешкод Ц. Раді в уладженню свого власного життя на Україні. Юнкери константинівської школи ухвалили виїхати на фронт з виїмкою одної частини, яка не брала участі в „бойових“ операціях і віддала себе до послуг Ц. Раді. Чехо-Словаки нараз побачили, що в Києві Ц. Рада заводить порядок і обороняє місто від грабництва, й постановили негайно вернути ся на фронт. Те саме зробили донські козацькі частини й ударний батальйон, колишній корнілівський. 12 падолиста заявила ся в Ц. Раді делегація Чехо-Словаків і висловила своє глибоке спочуття українському народови та запевнила, що вони в ніякім разі не будуть мішати ся в політичну боротьбу в Росії. 14 падолиста почали виїжджати з Києва правительствених війська. Ухвалено вивозити по одному ешелону на 50 вагонів що дня. 16 падолиста попрощали ся з Ц. Радою юнкери п'ятої школи прапорщиків, а командант школи кликнув „ура“ в честь вільної України. Того самого дня були в Ц. Раді й представники ударників, які своє становище на питанні Порша зясували так, що доки український рух не загрожує фронтови, ударники не підуть проти нього. Заявили також, що коли большевики підуть проти влади Ц. Ради, ударники з тих самих мотивів підуть на підмогу Раді проти большевиків. На місці правительствених військ, що відходили з Києва, стали прибувати до столиці України українські частини, між ними полки Полуботка й Т. Шевченка.

Довкола подій у Києві. 14 падолиста о 12 год. в ночі генеральний писарь Лотоцький мав розмову з уповноваженим квартири верховного головнокомандуючого Вирубовим. Розмова торкала ся виїзду Лотоцького яко представника Ген. Секретаріяту до квартири верховного головнокомандуючого в цілі порозуміння з приводу останніх подій у Києві та взагалі на Україні. Ген. Секретаріят виделігував до квартири генерального секретаря земельних справ Б. Мартоса. Ген. Секретаріят одержав 16 падолиста телеграму від командуючого арміями південно-західного фронту Володченка, в котрій він сповістив, що фронт рахуєть ся з фактичним станом річей і що військово-вий звязок не буде нарушений. Начальника постачання засобів для війська запевнено, що армія не опинить ся без потрібних їй річей.

З інших київських подій між 8 і 16 падолиста треба згадати, що буржуазійні часописи, між ними й „Нова Рада“ (?),

були закриті. Коли втихомирило ся в місті, Г. Секретаріят завізвав робітників спинити страйк. Від 15 падолиста в усіх банках і публичних інституціях почала ся нормальна праця. Штаб округи в складі команданта ген. Квєдінського, шефа штабу ген. Трегубова й комісара Кириєнка арештовано. Управу почти, телеграфу й залізниць перебравли Українці. Команданта Києва ген. Циговича вирятували з великої небезпеки — перед розстрілом салдати Українці. З Косого П'юн'їра випущено 8 полуботківців, що сиділи там за повстанне. Начальника міліції Лепарського, що в тих днях дуже підлабузьяв ся до Українців, кілька разів арештовано й випущено. На місце комісара міста Києва замість непризаного Ген. Секретаріатом К. Василенка призначив Ген. Секретаріят редактора „Нової Ради“ А. Ніковського.

„Герой“ київських днів Кириєнко. На чолі військ, які прибули з фронту усмиряти революційний Київ, стояв помічник комісара при квартирі команданта південно-західного фронту Григорєв. Він і землячок Кириєнко се головні герої контрреволюції. Кириєнко в ніч з 11 на 12 падолиста заявив, що уступає, але й потім пробував щастя усмиряти Українців. Якою морально-політичною гнилю є сей панок-землячок, нехай посвідчить отсей документ. 12 падолиста увечері на нараді рад робіт. і салдат. депутатів представник козаків Богасевич оголосив таку заяву, зроблену на пропозицію Іванова: „Сьогодні в Михайлівськїм монастирі збірні відділи правительствених військ дали телеграму з пропозицією вислати по двох представників від кожної бойової одиниці в штаб округи коло 8 год. Прибувши в округу, ми застали там помічника комісара південно-західного фронту Григорєва, котрий на наші питання про положення, конкретні завдання відділу та його сили відповів нам словами свого приказу з 11 падолиста с. р. Потім Григорєв відїхав на якусь нараду, а до нас замість Квєдінського, котрого ми мали питати, виїшов бувший комісар Кириєнко. Ми йому поставили питання, чому нас тримають і що нам робити? Тоді Кириєнко заявив приблизно ось що: „Хоч я усунув ся від комісарства, але се не значить, що я здав провід, бо тільки Керенський може усунути мене цілком“. Потім на наше питання, якими силами розпоряджає бувший комісар, Кириєнко вказав на всі школи, підготовну команду шкіл прапорщиків, козаків і ударників, одним словом на цілий фактично правительствений відділ з виїмкою Кубанців, що вагали ся, немов на глум висланих проти Українців, між тим коли вони самі поповнені Українцями. На наше питання, проти кого-ж ми боремо ся, бо-ж Українців ми не думаємо зачіпати, а большевиків не бачимо, Кириєнко відповів: „Тепер завдання боротьби з большевиками комплікує українська справа. З огляду на се відбудеть ся перегрупування військ у відповідний бік для боротьби з австро-фільською орієнтацією Ради, про що я маю вістки. Наше завдання тепер розединити Українців-самостійників і большевиків, викликавши серед них протирічності“. На се ми заявили, що наші частини не будуть бороти ся з націоналістами. Кириєнко говорив далі: Ви не смієте дискутувати над тим, я домагаю ся того від вас іменем тимчасового правительства (стук кулаками об стіл), хай я зостану ся сам, повисну в повітрі, але від сеї позиції я не відступлю—не позволю відступити. По такій заяві, зложеної дуже енергічно, краще в піднесенім тоні, причім проби полеміки з нашого боку зустріли таку заяву: „Я не думаю полемізувати з вами. Війська повинні підчинити ся, подохуни можуть утікти“,—ми, не відповідаючи Кириєнкові, відійшли на нараду (всі представники в комплекті), де ухвалено резолюцію про те, що козаки не будуть бороти ся з Українцями“.

Похорони жертв революції. 19 падолиста відбули ся похорони салдатів, що погибли на барикадах Києва, з великою урочистістю при величезнім здвизі народу. Сумна процесія з масою прапорів і партійних плякатів, з військами, хором музики й тисячними хорами співаків перейшла поуз військово-ий шпиталь, через Володимирський базар, дальше через Велику Васильківську, Хрещатик, по Андріївськїм мосту до палати, на площі перед якою викопано братню могилу. Лад удержували червоногвардійці. Трумни з жертвами, уставлені на помостах близько палати, були окружені вінками й живими кві-

тами. Представники рад робітничих депутатів большевик Пятаков і салдатських делегатів Григорєв вигосили глибоко відчуті промови. Горожане присягли здійснити мрії тих, що впали. Похорони супроводжали ся салютами артилерії, піхоти й усіх червоногвардійців, що відьрили безладну стрілянину в повітрі і немало передякали сим товпу.

Заходи коло організації федеративного центрального правительства в Росії.

За „Русск-им Словом“, „Свободною Рѣчю“ і „Кіевск-ою Мыслю“ подаємо вістки про заходи коло організації федеративного центрального правительства в Росії, роблені в звязку з повстанням большевиків і захопленням ними влади в свої руки. 22 листопада н. ст. головна квартира увійшла в переговори з представниками У. І. Секретаріату, військового правительства області донського війська, південно-східного правительства, союзу козацьких військ, Кавказу й інших частей Росії. В переговорах узяли участь по донесенню „Р. Сл.“ всі соціалістичні партії з виїмкою большевиків. На міністра-предсідателя намічало ся Чернова, на міністра війни С. Петлюру, а на тимчасовий осідок плянованого правительства Київ з огляду на те, що Петроград і Москву зайняли большевики. В звязку з тим пояснювали приїзд послів союзних і нейтральних держав до Києва. Тимчасом краєві правительства наставали на те, щоб нова центральна влада всеросійської республіки не була партійна, а представляла собою об'єднане правительство, зложене з представників краєвих правительств, впливових громадянських організацій, всеросійського виконавчого комітету залізничників, всеросійського поштово-телеграфного союзу, кооперативів і інших.

На засіданні Малої Ради 23 листопада мав Винниченко реферат про справу участі України в організації центральної влади. Правительства в Росії нема, говорив він, але воно тепер незвичайно необхідне. На півночі почав ся справжній голод. Залізничні шляхи незабаром стануть, фронт руйнуєть ся. Сьогоднішнє правительство не відповідає своему призначенню яко таке, що не спираєть ся на більшість. Тому його ігнорують і союзні держави й ворожі. Але звернення ради комісарів з пропозицією заключити перемир'я викликало на фронті сильне вражіння. І. Секретаріат України, який знаходить ся в найтіснішій звязку з російською федеративною республікою, не міг зостати ся байдужим і постановив віднести ся активно до формування російського правительства. Секретаріат ухвалив запропонувати свою методу. Центральне правительство повинно спирати ся на реальну силу. Давній спосіб формування правительства з Петрограду не задовольєть тепер нікого. Реальних сил не було й давніше у центрального правительства, не мають їх і народні комісари. Сї сили розбігли ся по окраїнах, де організують ся республіки: на Україні, на Дону, на Кубані, на Кавказі, в Сибірі, на Поволжю. Само житє висуває ідею федеративного правительства. Здорове правительство може бути тепер не з центру, котрий розкладаєть ся, а з окраїн, котрі здорові та зберегли свої сили. Перемир'я конче потрібне. Але заключати його повинні ті, що мають авторитет, спирають ся на силу. Тому тепер Секретаріат звернув ся до квартири та впливових діячів політичних організацій з проєктом утворення федеративної влади — від большевиків до народніх соціалістів. З приводу реферату Винниченка прийшло до дискусії, по якій одногосно прийнято таку формулу переходу: Вислухавши вістку Генерального Секретаріату з приводу організації центральної влади в російській республіці, одобрити всі пропозиції І. Секретаріату й поручити йому далі вести свою діяльність в тім самім напрямі.

В сій справі в звязку з миром вислав І. Секретаріат такі свої ухвали до квартири: 1) Приступити до негайних переговорів у справі миру. 2) Успішний хід переговорів може вести тільки повноправне до того правительство, що спираєть ся на більшість народу. 3) Правительство народніх комісарів не є правительством, признаним більшістю населення. 4) Таким

правительством може бути однорodne соціалістичне міністерство. 5) Таке правительство можуть утворити зорганізовані республіки при участі авторитетних діячів і політичних організацій. 6) І. Секретаріат негайно приступає в сій справі до переговорів з республіками Дону, Кубані й інших.

Справою утворення федеративного центрального правительства зайняв ся і козачий зїзд у Новочеркаську, який постановив у своїй резолюції, що „верховну владу треба сконструувати на принципі коаліції здорових організацій краю, південно-східного союзу, У. Ц. Ради, центральної ради робітничих депутатів першого скликання, кооперативів, земського й городського союзів і представників організацій державного значіння. Ініціативу утворення влади по сьому принципу поручити об'єданому правительству південно-східного союзу. Зорганізоване таким робом представництво буде радою республіки, з якої вибереть ся відповідальне міністерство. Рада міністерства вестиме діяльність до часу скликання Установчих Зборів.“ Наприкінці листопада відбула ся в Новочеркаську також нарада військового правительства з представниками міських і селянських рад області між иншим в справі наміру військового правительства зорганізувати державну й місцеву владу на основі союзу України, козацьких військ, гірників і представників міських і селянських інституцій.

У звязку зі згаданими заходами генеральний секретарь для військових справ С. Петлюра вислав верховному головнокомандуючому, командуючим арміями фронтів, а також штабам всіх армій, корпусів і дивізій циркулярну телеграму, в якій сповістив усі українські часті та всіх Українців на фронті про сформування правительства Української Республіки, заборонив вивоняти розпорядки народніх комісарів і Леніна яко правительства й повідомляв, що „І. Секретаріат Української Республіки веде переговори з загальноармійським комітетом і з областями Росії в справі формування центрального правительства з представників національностей і центрів революційної демократії, котре одно може бути правосильним розпочати переговори в справі перемир'я. Всякі инші переговори принесуть нещастє, відкриють фронт для противника й поведуть за собою захват Української Землі.“

Про справу організації влади: центральної, краєвої і місцевої резерував Д. Чижевський на загальних зборах кївської ради робітничих і салдатських депутатів і поставив у резолюції внесенє, що „всеросійська влада має бути утворена з представників соціалістичних партій від большевиків до народніх соціалістів включно і представників від краєвих правительств.“ Що-ж до влади на Україні — „влада в Українській Народній Республіці належить до часу скликання вибраних на основі загального виборчого права Всеукраїнських Установчих Зборів, які будуть верховним виразником волі народів Республіки, У. Ц. Раді та її І. Секретаріатові.“

У справі утворення федеративного центрального правительства приїздив до Києва й товариш міністра внутрішніх справ В. Хижняков яко представник бувшого тимчасового правительства й московських політичних кругів. Дуже цікавив ся положенням справи на Україні та в розмові з А. Саліковським і иншими українськими діячами заявив, що тимчасове правительство й московські політичні круги думають, що природне почутє самозбереження спонукує області Росії зєдинити ся в цілі збереження і своїх областей і всієї Росії від загибельних наслідків руїни, що нового правительства не можна творити шляхом партійного представництва, що правительство одержить достаточну авторитетність тільки в тім разі, як в його організації візьмуть участь правительства федеративних областей, а в першій мірі краєві правительства України й козацтва. Рівночасно таке нове правительство мусить бути однордным соціалістичним, без цензових елементів, але зарозом без участі большевиків. Але Україні віднесли ся з недовірем до слів Хижнякова, вказуючи, як у недавнім поклику тимчасового правительства до горожан армії й тилу зазначено, що „недостача об'єднуючої верхньої влади повела до розчленування Росії на ряд самостійних областей, які зб'ють ся.“

До сєї справи маємо ще ноту І. Секретаріату, з якою він звернув ся по обговоренню питання утворення влади Росії

на засіданні 6 грудня до кравчих правительств, а також до ради народніх комісарів у Петрограді. Ось вона: „На підставі ухвали Центральної Ради про необхідність утворення загальноросійської влади Генеральний Секретаріат яко правительством Української Народньої Республіки звертає ся до вас з отсим: Беручи під увагу необхідність негайного вироблення умов загального демократичного мира, які умови може предложити воюючим сторонам тільки загальноросійська автономна влада, уповновласнена всіма народами російської республіки, Генеральний Секретаріат зараз сьогодні вважає необхідним приступити до утворення центрального російського правительства. З сею цілю Генеральний Секретаріат звертає ся до всіх існуючих органів краєвої влади, а саме: до правительств південно-східного союзу козаків, гірняків і народів вільних степів, до правительств Кавказу, правительств Сибіру, органу влади автономної Молдавії, органу влади автономного Криму, органу влади автономної Башкирії і до решти зорганізованих областей, а так само до народньої ради в Петрограді з пропозицією негайно вступити в переговори з Генеральним Секретаріатом в справі утворення соціалістичного правительства в Росії на основі такої платформи: „заклученне загального демократичного миру та скликанне в своїм часі всеросійських Установчих Зборів.“ В разі вашої згоди Генеральний Секретаріат просить не відмовити негайно повідомити безпосереднім проводом, до якого реченця ваші представники могли-б прибути до Києва для участі в нараді, скликуваній Генеральним Секретаріатом з вище вказаною цілю“.

До утворення федеративного центрального правительства в Росії не прийшло головно з причини незгідности на демократичний лад у донського й інших козацких військ.

Миріві переговори.

Миріві переговори в Берестю Литовським почали ся 22 грудня. Після привітних промов принца Леопольда й Гаккпаші забрав слово голова німецької делегації Кільман і між иншим зазначив, що завданням переговорів є не обговорювати подробиць мирових умов, а установити підставові умови. „Переговори будуть провадити ся в душі примиряючої можности й обопільної поваги. Треба рахувати ся — казав він далі — з одного боку з сотвореним історією, щоб не втратити твердого ґрунту фактів під ногами, а з другого боку руководити ся тими новими й великими провідними думками, на ґрунті яких зійшли ся зібрані тут присутні“.

На запрошенне предсідателя голова російської делегації в довшій промові розвинув основи російської мирової програми, яка в значній мірі покриваєть ся з відомими постановами ради робітничих і салдатських депутатів і всеросійського селянського зїзду.

Представники чотирьох союзних держав висловили свою готовність розглянути сі російські пропозиції й дати відповідь на найблизшій засіданню. 23 грудня делегації почвірного союзу зужили на обговоренне російських пропозицій, а на перший день латинського Різдва відбуло ся дальше засіданне делегацій. На сім засіданні, покликаючи ся на ухвалу всеросійського зїзду робіт. і салдат. депутатів та всеросійського селянського зїзду, зазначила російська делегація, що продовженне війни лише в цілях анексії є злочиноу, і заявила свою готовність підписати негайно умови загального, справедливого, для всіх однаково можливого миру.

Виходячи з сих засад, запропонувала російська делегація таких 6 основних точок мирових переговорів: 1. Не дозволяєть ся жадних примусових присєдань земель, зайнятих в часі війни. Війська, що займають сі землі, мають опустити їх в найкоротшій часі. 2. Політична самостійність народів, що втратили її в часі війни, буде в цілім обсязі привернена. 3. Національним ґрупам, які перед війною не мали політичної самостійности, буде дана можливість рішити шляхом плебісциту питанне про їх приналежність до одної чи другої держави або про їх державну самостійність. Сей плебісцит треба уладити тим способом, щоб зберегти цілковиту незалежність

при поданню голосів для цілого населення дотичних земель разом з виселенцями та втікачами. 4. Що торкаєть ся країв з мішаним населеннєм, тут права національних меншостей охоронить особливий закон, який дасть їм самостійність національної культури й, коли се практично можливе, автономну самоуправу. 5. Жадна з воюючих держав не обовязана платити иншій т. зв. „коштів війни“; вже одержані контрибуції треба повернути. Що торкаєть ся відшкодовань, заподіяних війною приватним особам, їх виплатить ся з окремого фонду, який зложать пропорціонально воюючі держави. 6. Колоніяльні справи будуть рішені на основі 1 й 4 точки.

В доповненне до сих точок запропонувала російська делегація признати недопустимими всі заховані засоби поборювання слабших націй сильнішими, напр. господарським бойкотом, примусовими торговельними договорами, особливими митовими договорами, які обмежують волю третьої держави, морською блокадою, що не має на оці безпосередно воєнних цілей і т. ин.

Делегації почвірного союзу дали на се таку відповідь, що в згоді з волею своїх правительств і народів і вони простують до чим скорійшого заклучення загального справедливого миру та признають, що російські пропозиції надають ся до обговорення. Також вважають дальше проваженне війни в заборчих цілях злочинним. Вони заявили також про свою готовність негайно заклучити загальний мир без насильшень території й без воєнних відшкодовань. Але треба виразно зазначити, що всі воюючі держави повинні протягом призначеного реченця без виїмків і застережень обовязати ся точно додержувати умов, які однаково обовязували-б всі народи, на той випадок, колиб передумови російської делегації прийнято. Бо не випадає, щоб почвірний союз односторонно зобовязав ся, не маючи запоруки того, що союзники Росії чесно й без застережень признають і переведуть сі умови супроти почвірного союзу.

Далі делегації почвірного союзу зазначили щодо 6 запропонованих Росією пунктів таке: 1. Союзні правительства не мають наміру силою приєднувати зайняті землі. Що торкаєть ся військ, які займають тепер сі землі, щодо них западуть ухвали в мировім договорі, наскільки їх не усунуть ранійше з окремих місць. 2. Союзники не мають наміру позбавляти політичної самостійности якийсь з народів, що втратили в сій війні політичну самостійність. 3. Питанне державної приналежности національних ґруп, що не мають державної самостійности, не може, на думку почвірного союзу, бути розвязане міждержавним шляхом. В данім випадку його може розвязати кожда держава зі своїми народами конституційним шляхом. 4. Подібнуж до того творить по заявам почвірного союзу охорона прав меншостей значну складову частину конституційного права народів на самоозначенне. Правительства почвірного союзу рахують ся також всюди з сею засадою, оскільки її можна перевести практично. 5. Союзні держави зазначували багато разів, що можна було-б обопільно зрєкти ся не лише повороту коштів війни, але й шкід, заподіяних нею. Таким робом кождій державі довело ся-б покрити лише кошти удержання її салдатів у полоні та шкід, заподіяних протизаконно членам ворожої держави в межах власної держави. Запропоноване російським правительством утворенне окремого фонду для сих цілей можна було-б обговорювати лише тоді, колиб инші воюючі держави прилучили ся до ведення мирових переговорів. 6. З чотирьох союзних держав лише Німеччина має колонії. Німецька делегація заявляє в сій справі в цілковитій згоді з російськими пропозиціями таке: Поворот відобраних силою у війні колоній є важною складовою частиною німецьких жадань, якої не можна ні в яким разі зрєкти ся. Російське жаданне найскорше опустити такі зайняті противником землі — відповідає також німецьким намірам. Здійсненне права самоозначення народів у запропонованих російською делегацією формах для німецьких колоній тепер не надаєть ся. Та-ж обставина, що тубільці сих колоній, не зважаючи на многократну перевагу сил противників, вірно тримали ся Німців, є доказом їх прихильности й відданости Німеччині.

Щодо російських пропозицій, висловлених поза згаданими шістьма пунктами, делегації союзних держав цілком до них приєднують ся, бо ці держави були завжди проти господарських насильств і обстоювали відновлення управлінських економічних відносин, які відповідали б інтересам всіх учасників яко передумов повороту дружніх зносин між воюючими державами. До сього гр. Чернін заявив готовість делегацій почвірного союзу почати переговори на основі розвинутих засад, а разом з тим запропонував не втрачати часу на обговорення тих пунктів, які признають на кожний випадок необхідними, як російське правительство, так і почвірний союз.

Відповідаючи на се, голова російської делегації сконстатував з задоволенням, що відповідь почвірного союзу згоджуєть ся з засадами загального демократичного миру без анексії і, не зважаючи на деяку різницю в поглядах на справи, порушені в 3 пункті, та справу відшкодовань, дає можливість негайно розпочати переговори про загальний мир. З огляду на се російська делегація запропонувала відročити дальші переговори на 10 днів, до вечера 4 січня 1918 р., щоб дати можливість народам, правительству яких ще не приєднали ся до ведення мирових переговорів, можливість познайомити ся з виробленими тепер засадами сього миру. По ухваленні сього речення ухвалено провадити далі переговори при всяких обставинах.

Предсідатель гр. Чернін попросив російську делегацію передати сю її відповідь на письмі й перейти до обговорення тих спеціальних пунктів, які в кождім разі треба упорядкувати між почвірним союзом і Росією. Голова російської делегації згодив ся на се. Пропозицію державного секретаря Кільмана розпочати ці переговори вже ранком найближшого дня прийнято односторонньо.

На засіданні 28 грудня поза обговоренням справ договорів між почвірним союзом і Росією, воєнних коштів і воєнних шкід, привернення дипломатичних зносин і економічного порозуміння обговорювано також справу евакуації зайнятих земель. Російська делегація зазначила готовість евакуувати зайняті частини Австро-Угорщини, Туреччини й Персії й зажадала евакуації Польщі, Литви, Курляндії й інших земель Росії. По відході військ евакуовані землі зовсім свободним плебісцитом мають заявити ся, чи хочуть належати до якоїсь держави й до котрої, чи утворити самостійні держави. Окрема комісія має означити реченець і перебіг демобілізації війська. На се заявили представники центральних держав, що Польща, Литва, Курляндія та частини Естляндії й Лівляндії вже заявили ся за повною державною самостійністю і відокремленням від російської держави. Делегації центральних держав домагали ся, щоб російська делегація признала ті заяви згаданих вище земель за вислів волі їх народу. Час і способи потрібного згідно з російською заявою ствердження відокремлення в плебісциті на широкій підставі мала б означити окрема комісія. На се заявила російська делегація, що вона стоїть на тім становищі, що фактичним висловом волі народу можна уважати тільки такий вислів волі народу, який є вислідом улаженого вільного голосування в дотичних землях при повній неприсутности чужих військ. Тому вона домагала ся яснійшого й докладнішого сформування сеї точки, але згодила ся на утворення окремої комісії для розсліду технічних умов задля здійснення бажаного плебісциту, а також задля установаження означеного реченця евакуації зайнятих земель.

Українська Громада в Білій на Підляшшу про ревелаяції московського генерального штабу.

Управа Української Громади в Білій на Підляшшу, яка репрезентує собою понад 300 народніх робітників на полі національно-просвітної роботи на Підляшшу й Поліссю, 26 падолиста 1917 р. на свому пленарному засіданні по обговоренню ревелаяцій московського генерального штабу про Союз визволення України зайняла таке становище:

1. З огляду на те, що всі ці ревелаяції походять від одного з державних органів непримирено ворожого Українцям московського правительства, Громада бачить в них один із звичайних виступів ворога українського народу з цілю компромітувати загальний визвольний український рух.

2. Зазначувати своє відношення як до органів, так і до окремих діячів Союзу визволення України під напором виступів відвічного ворога не слід, бо тим ослаблюємо свої сили. Шукати моральної чи якої іншої санкції своєї тактики в боротьбі з ворогом поза власними імпульсами, котрі приводять до неї, вважаємо за пониження національної гідности.

3. визнаємо, що взаємні відносини між націями регулюють ся й кристалізують ся лише в суворій і завзятій боротьбі народів сих націй. Те або инше поступованне поодиноких органів або представників сих народів фактично зраджує дійсні наміри противника.

4. І тому ревелаяції московського генерального штабу, як і багато інших признань різної масти за останній час, признаємо за явища цілком нормальні й для нас навіть корисні, бо вони відкривають дійсне відношення російського правительства до визвольних змагань українського народу і, чим більше таких спроб, що дискредитують справжні заміри московського правительства, тим швидше відкриють ся очі Українцям, засліпленим московським побратимством, й тим більше з них вичунають від російської хвороби.

5. Стоячи в контактї з Союзом визволення України, завдяки старанням якого наша Громада дістала змогу вести просвітно-національну діяльність серед темного, затурканого, обездоленого минулим гнетом і сучасною війною людом Підляшша й Полісся й будучи пересвідченими в його корисній діяльності на полі визволення українського народу, радимо Союзови визволення України не турбувати ся про добре ім'я у московського правительства, а й далі вести роботу на славу і щастє нашого рідного народу.

Місто Біла, 26 падолиста 1917 р.

Голова Громади полковник М. Шаповал. Заступник голови й секретарь Як. Тарасовський.

Члени управи: Скарбник Громади А. Савчук. Голова Шкільної Ради Д. Оляничин. Секретарь Шкільної Ради Т. Черниговець. Редактор „Рідного Слова“ М. Соловейчук. Книгарь Богатченко.

„Рідне Слово“, 1917, ч. 26.

З поезій полоненого М. Капельгородського.

В НЕВОЛІ.

*Я знесилив ся ждатель
І болить і гадають,
Як там рідні? Що діють ся з ними?
Полетів би туди, —
Не пускають дроти
І озброєна варта за ними.*

*А там в Ріднім Краї
Серед громів борні
Все яснійше клич волі лунав,
Й я хотів би туди,
Щоби стати в ряди
Тих, хто волі і щастя бажав.*

*Але мрії мої
Так хороші, ясні,
Не розквітнувши, сохнуть і вянуть,
Бо і варта й дроти
Не пускають ніти
На Вкраїну хоч оком поглянуть.*

*Зате часто я в снах
Себе в рідних степях
Почуваю—в безмежнім просторі:*

Всюди рухи живі,
Всюди мають вогні
Ясні жовто-блакитні прапори.

І я в щасті ридав,
Що нарешті діждав
Бути вільним на вільній Вкраїні,—
Та—прокинувся від сна—
І знов дійсність сумна,
І знов муки неволі в чужині.

Тому я би хотів,
Щоби протягом днів,
Які мушу в неволі страждати,—
Сумну дійсність забути,
Сном чарівним заснути,
Сном чарівним повитому спати.

А як вернуть ся дні,
Так хороші, ясні,
Як повернуть ся знову дні волі,—
Щоб проснутись мені
Не в чужій стороні,
Але в рідній Вкраїні на волі.

III.

До П...

Слухай, зоре моя!.. Коли часом бува
Під віконцем своєї кімнати
Вчуви сміх у ночі,—не гадай, що сичі
То зібрались тебе полякати.

Не сичі то сміють ся, голубко моя,
То сміють ся михая недоля,
То радіє вона, що взяла таки нас,
Що над нами її тепер воля...

А як часом не сміх, а ридання тихе
Під віконцем твоїм залунав,
Не жасай ся його ти, ридання того,
Бо то доленька наша ридав...

Але вір, що настане жадана пора,
(Хоч і довго ще мусимо ждати!),
Коли доленька буде сміятись, радіть,
А недоля від злості ридати...

Мойому синові.

(По одержанню його першої фотографії).

Сонця ясного проміннячком
В цій темряві життєвій
З Краю Рідного, далекого,
Прилетів ти, сину мій!

Я вже був до краю стомлений
В борні з хвилями життя
І байдуже ждав останнього
Переходу в небуття.

Але ти, з обличчям янгола,
З ясним поглядом очиць,
Знов наповнив мене радістю
Та бажанням жити і жити.

І хоч ще життя хвилюєть ся
Безутинно день і ніч, —
Та дарма! Одним миш поглядом
Ти надав і силу й міць, —

І я знов з страшними хвилями
Поборює ще, сину мій,
Ти-ж — моя провідна зіронька
В цій темряві життєвій.

До Андр. К—ського.

Друже мій!
З наших мрій
Насміялись темні сили,
Коли ми в життє вступили,
Коли перший крок зробили
На арені життєвій.

Гарні сни
Днів весни
Під диханням злої долі
Рознеслись по чистім полі
Мов те листє від тополі
Лютим вітром в осени.

В боротьбі
Та в журбі
Проминають дні за днями
І, що час, то близи до ями,
Де ми знайдем разом з нами
Такоже й край своєї судьбі.

До К. Х—ського.

Завдання поета, мій друже коханий,
Найірше з усяких завдань:
В нім мало утіхи, багато сумніву
І страшно багато страждань.

Бо кожна найменша образа людини,
Найменша образа життя
В кристалевім серці поета знаходить
Болочий віджук співчуття.

Образа людини в поетовім серці
Розбуджує праведний гнів
І всі тоді болі, усі почування
В чудовий складають ся спів...

То грізні мов буря, то ніжні мов подих,
Мов сонечка всімх по весні —
Довічно лунають по світу між людей
Ті співи — мов сон чарівні.

Всі чари їх в тому, що кожнеє слово
Сльозами поет облива
І кровю своєю воляно палкою
Гартує він мечі-слова.

А сила живуца із серця поета
Їх робить міцними мов сталь
І лнуть ті співи, лишивши поету
Лиш слюзи некучі та жалі...

Надходить хвилинка й поет умирає,
Але не вмірають пісні,
А з ними і імя поета до віку...

А нас чи зада хто?.. Чи ні?..

До П...

Памятави, моя зоре,
Ночі гарні весняні,
Вкриті сутінками гори,
Співи пташок чарівні?

В небі жадної хмарини,
Тільки місяць золотий
Розливав по долині
Світ тавмно-чарівний.

Все спочило, все заснуло,
Тільки ми ще не спимо,
В якійсь тавмній задумі
Над Кубаню сидимо.

Біля наших ніг невпинно
Грав хвилею Кубань,
Своїм шумом пророкує
Скоре здійснення бажань.

І ми радісні, щасливі,
Гимн співали дням весни,
Бо не знали, що це щастє,
Вся ця радість — лише сні!..

Скоро дійсність подихнула
Своїм подихом страшином,
Розлетілось наше щастє,
Наша радість мов той дим...

І тепер в краю далекім
Без друзів, в самотині,
Я пригадую ті ночі,
Ночі гарні, весняні.

Але дійсність так сувора,
Так далека від тих днів,
Що, здаєть ся, і ці ночі
Є пуста химера снів...

3 румунського.

Basmul nostru.
— Mie și ție. —

Козак коника їддав,
В світ широкий відїзджав
Популяти,
Щоби в світї на роздому
Своє щастє, свою долю
Пошукати.

Його мама виряжала
І віночок подавала,
Говорила:
— „Бережи ти цей віночок,
Чарівная, мій синочок,
В ньому сила!..

Скільки будеш мандрувати,
Будеш пильно доглядати,
Щоб віночок
Не зівяв, не запимив ся,
Щоби з нього не зубив ся
Нї цвіточок.

Коли-ж стрїнеш ти дївчину,
Що захочеш за дружину
Собі взяти, —
Тодї мусиш, любий сину,
Цим віночком ту дївчину
Заквітчати“.

Син відїхав... Молодому
Доля в світї чарівному
Шлях стеміла,
І забув він те, що мама,
Як віночок подавала,
Говорила.

Скрїзь на шляху життєвому
Все дївчата чорноброві
Мов ті зорї,
І він їм за поцїлунок
Із вінка давав дарунки
— „Cât o floare“ *).

От нарешті приїзджав
В одно місто й зустрїчав
Там дївчину,

Про яку він стілько мріяв,
Яку в снах лише лелїяв
За дружину.

І задав він, що востанне
Говорила на прощанне
Люба мати,—
Щоб віночком, нею даним,
Мав головоньку коханій
Заквітчати.

Та задав він шлях широкий
І дївчаток лєнооких
Й зажурив ся:
За їх смїх, за поцїлунок
Весь віночок на дарунки
Роззубив ся!..

3 румунського.

Було все небо чисте та прозоре
Немов слезина щирої любові;
В осїнній одязі вбрали ся вже гори
І жовтий лист стемів ся по дїброві, —

Коли я в перший раз позбавивсь чар любові
І лянув в світ тверезими очима,
Коли я в перший раз зневіривсь в сні чудові
Надїй на щастє, вічно нерушиме...

І знову осїнь... Знову все жовтїє,
І холодом несе з мовї хати,
І я забув усе:—і щастє і надїї,
Лиш не забув свій сум й страждання записати.

Конфлікт між російським большевицьким правительством і Україною.

В попереднім числі „Вістника“ ми донесли про щораз більше напруженне відношення між большевицьким російським правительством і Українською Республікою. У поклику, який видали большевики проти Української Центральної Ради, стоїть, що большевики признали У. Ц. Раду краєвою владою, але домагають ся, щоб вона в своїй діяльності на місцях спирала ся на ради робіт. і салдат. депутатів. Поклик закидає Ц. Раді, що вона зійшла з того становища й пірвала з правительством робітників і салдатів у Петрограді й зовсім виразно закликає бороти ся проти правительства рад. Конфлікт дійшов до такого ступня, що большевицьке правительство поставило такий ультимат У. Ц. Раді:

З огляду на інтереси цілості та братерства терплячих у боротьбі з імперіалізмом висилених робітничих мас, з огляду на признання прийнятих численними резолюціями органів революційної демократії, рад, а передовієм першим всеросійським зїздом рад—засад потверджує утворене з ради народніх комісарів соціалістичне правительство Росії право всім царизмом і буржуазією Великої Росії гнобленим народам на свободний розвиток включно до їх права відділити ся від Росії. Тому рада народніх комісарів признає Українську Народню Республіку та її право на повне відокремленне від Росії, як також на те, щоб вона увійшла в переговори з російською республікою про взаїмні федеративні, як також інші відношення. Жадання України щодо її прав і незалежности українського народу—признає рада народніх комісарів без обмежень і безумовно (Далі було місце, що ще не дійшло). 2. Українська Рада дозволила собі роззброїти війська рад, що стояли в Києві. 3) Рада підпірала заговор проти влади рад, покликаючи ся на здумані зрештою права на незалежність Донської й Кубанської областей і тим робом покриваючи протиревольційне повстанне Каледіна. Ставляючи опір інтересам і жаданням переважної більшости козаків, Рада замикає дорогу військам, які вислано проти Каледіна. Стаючи по боці ганебної зради революції й бажаючи помагати найнебез-

*) По цвіточку.

печнішим ворогам, як незалежності народів Росії, так і правительства рад, ворогам робітничих і визискуваних мас, кадетам і прихильникам Каледіна, — Рада приневолює нас подати їй до відома, що ми негайно виповімо їй війну, навіть тоді, колиб Українську незалежну Республіку формально признало представництво найвищої російської державної влади. Тепер рада повновласників народу з огляду на всі вище наведені обставини ставить народам Української Республіки такі питання: 1. Чи Рада зобов'язеться занехати всякі спроби дезорганізації на фронті? 2. Чи Рада зобов'язеться без згоди шефа найвищої команди не перепускати ніяких військ, які йдуть в бік Дону й Уралю? 3. Чи Рада зобов'язеться занехати всякі спроби роззброювати війська рад і червоної гвардії на Україні та чи віддасть негайно відобрану тим військам зброю? В разі, колиб протягом 48 годин не буде дана вдоволяюча відповідь, рада повновласників народу уважатиме, що У. Ц. Рада знаходить ся в стані відкритої війни з владою рад в Росії та на Україні. — Рада повновласників народу.

На ультимат ради народніх комісарів наспіла 20 грудня відповідь Української Центральної Ради. Сю відповідь передав український революційний штаб через окружну Українську Військову Раду в Петрограді з запевненням, що бажане мирне поладження грозячого конфлікту. Відповідь У. Ц. Ради отся: Революційний штаб України, уповноважений республіканським правительством України й народом, має честь предложити республіканському правительству Великої Росії нараду штабу з правительством про ультимат ради народніх комісарів до У. Ц. Ради й відповідь республіканського правительства України на ультимат. Переговори про мирне поладження спору між російською республікою і Україною залежать від отсих умов: 1) Признання права українського народу й Української Республіки, що ніхто не має вмшувати ся в справи Республіки. 2) Сповнення домагання українзації військ (перенесення відділів з інших фронтів на територію України). 3) Поладження фінансових справ державного скарбу. 4) Невмшуння ради народніх комісарів, головою квартири й головнокомандуючого до управи українського фронту, себто румунського й південно-західного фронту. Правительство Української Республіки думає, що признання поданих принципів радою народніх комісарів може стати основою для поладження спору так, що оминеть ся війна між Україною і Великою Росією. Щодо участі в союзнім правительстві — на думку правительства Української Народньої Республіки Україна з огляду на значіння, яке тепер осягнула, мусить мати в ній немешше ніж третину заступників. Революційний штаб України уповноважений своїм правительством заявити правительству великоруської республіки, що з огляду на фінансові труднощі предмети поживи будуть видавані на границі України за заплавою просто до каси Генерального Секретаріату земельних справ у готівці, а саме в банкнотах, а у висоті одної третини в золоті. Революційний штаб України має в Бозі надію, що братній спір буде усунений для обохального вдоволення, і заявляє свою готовість напружити всі сили для осягнення сеї цілі. Штабовий отаман Гайдренко (?), адютант Усенко (?).

У відповідь на ноту У. Ц. Ради заявила рада народніх комісарів 21 грудня ось що: Відповідаючи на зроблене вами з уповажнення правительства У. Ц. Ради предложення приятельського поладження конфлікту між У. Ц. Радою і радою народніх комісарів, рада заявляє, що вважає ширшу акцію для усунення спору безперечно бажаною. Правительство ради зробило все, щоб дійти до мирного поладження справи. Щодо предложення У. Радою умов, котрі мають принципиальний характер, як право свободного розвитку народів, вони ніколи не були предметом переговорів або спору, бо рада народніх комісарів признає повне здійснення тих принципів. У предложених умовах У. Ц. Рада поминає мовчанкою дійсний предмет спору, а саме те, що Рада підирає протиреволюцію буржуазії, кадетів і Каледіна, звернену проти влади рад, заступників селян, робітників і салдатів. Порозумінне з Радою можливе тільки під умовою, що Рада виразно відмовить ся підпирати, як революцію Каледіна, так і протирево-

люційний заговор буржуазії та кадетів. За раду народніх комісарів Горбунов.

Як доносить бюро Райтера з Петрограду 21 грудня, в 9 год. рано червона гвардія вдерла ся до льокалю українського революційного штабу й арештувала 4 членів, яких там застала. Уладжено пошуквання за иншими членами штабу, котрий є єдиним офіціальним представництвом У. Ц. Ради в Петрограді. У відповідь на се, як доносить те саме телеграфічне бюро два дні пізніше, У. Ц. Рада поставила до ради народніх комісарів ультимат, в яким зажадала негайного випущення на волю членів українського штабу, бо в противнім разі зачнет ся формальна ворожа акція. І як доносить агенція Гавас того самого дня, членів українського комітету в Петрограді випущено на волю.

В цілі посередництва й поладження конфлікту між У. Ц. Радою і радою народніх комісарів вислала петроградська конференція селянських депутатів 15 делегатів до Києва, а так само одного делегата центральний виконавчий комітет дівиці соціалістів-революціонерів, котрі підпирають большевиків і за се в російськй коаліційнім кабінеті дістали с'ім місць. Також „Times“ доносить з Петрограду, що большевицьке правительство змінило свою політику й вислало команданта Петрограду Анотова до Києва для переговорів з Ц. Радою в цілі поладження конфлікту між нею і радою народніх комісарів. Анотов має поручення звернути увагу Ц. Ради на небезпеку передчасного відкликання українських військ з північного й західного фронту.

Приватні вістки доносять, що є всяка надія на мирне поладження конфлікту. На се вказувала-б і вістка большевицької „Правди“, що чотирьох делегатів правительства Української Республіки приділено до петроградської ради комісарів для спільної розв'язки питань, зв'язаних з заключенням миру, й вироблення проєкту інструкцій для російських мирових делегатів.

Вісти.

Протест Центральної Ради проти прилучення українських земель до Польщі. На засіданні 27 листопада н. ст. прийняла Мала Рада отсю резолюцію комісії в сій справі: Познайомивши ся з протестом Української Парляментарної Репрезентації в Австрії проти наміру прилучення тих земель Холмщини, Підляся й окупованої часті Волині, де більшість людности українська, до Польського Королівства та проти дальшого удержування українських територій Галичини в однім з польськими конститудційнім союзі з вузшими чи ширшими автономними правами останнього й уважаючи зі свого боку такі наміри насильним замахом на право самоозначення української людности, яка заселює вказані території, — Українська Центральна Рада постановляє: 1. Признати недопустимим насильне відірвання від території Української Народньої Республіки окупованих центральними імперіями українських частин Холмщини, Підляся й Волині. 2. Звернути увагу міжнародньої демократії на рішучий протест зорганізованої української демократії Галичини й Буковини проти наміру рішати долю вказаних територій всупереч волі їх населення. 3. Ужити всіх заходів до того, щоб людности австрійської України дано фактичну можливість свободно висловити свою волю щодо дальшого свого політичного існування. 4. Виконанне сих постанов доручити Генеральному Секретаріатові України (Р. Г.).

Протест Галичан і Буковинців проти прилучення українських земель до Польщі. На вічу Галичан і Буковинців 25 листопада н. ст. в Педагогічнім Музею у Києві, на яким явили ся дуже численно zagrożені польським імперіалізмом австрійські Українці і на яким зложили заяви в сій справі представники української соціалдемократичної партії, українських партій соціалістів-революціонерів і соціалістів-федералістів, ухвалено таку резолюцію: а) Стоючи на основі як найвишнього самоозначення українського народу, ми домагаєм ся злучення всіх українських земель в одну цілість, бо

лише се забезпечить українським трудящим масам як найповніший розвиток їх економічного, культурного й політичного життя; б) вітаючи Українську Народню Республіку, яко доконаний вже факт самоозначення українського народу, яко ту державну форму, в якій українське селянство й робітництво зможе боронити свої інтереси; 1) протестуємо проти прилучення галицької й буковинської України до Польського Королівства й визнаємо се за акт насильства австрійсько-польського імперіялізму; 2) протестуємо проти всякої злуки Галичини й Буковини з Польщею без огляду на те, чи вона буде самостійною державою, чи австрійською провінцією, чи автономною Галичиною; 3) заявляємо свою повну солідарність з заявою Українського Правительства про Підлясє, Холмщину й Волинь, приєднуємо ся до домагання холмських, підляських і волинських Українців, бути прилученими до Української Республіки; 4) звертаємось з закликом до всіх галицьких Українців по обох боках бойової лінії стати до як найрішучійшої боротьби проти австро-польського імперіялізму; 5) звертаємо ся до Української Центральної Ради, щоб вона своїм авторитетом і своєю силою піддержала всі наші домагання; 6) звертаємо ся до представників міжнародного соціалізму домагати ся такого упорядкування міжнародних відносин, аби не було пануючих і поневолених націй і щоб Україна стала рівноправним членом європейської федерації; 7) звертаємо ся і до представників близького мирного конгресу, щоб допущено там українських представників, які виявлять волю українського народу (Р. Г.).

Проти польських посягань на зайняті українські землі. Як донесено Українській Парляментарній Репрезентації, збирають польські емісари в Холмі, Підлясєю і окупованих частинах Волині підписи за прилученням вище згаданих земель до будучої польської держави, щоб сим робом вплинути на мирові переговори, які саме тепер відбувають ся, в користь польських анексійних планів. Українська Парляментарна Репрезентація зложила 23 с. м. урочистий протест в міністерстві заграничних справ проти сеї агітації, яка використовує неприсутність по більшій часті евакуованої або вивезеної української тубільної людности, і просила переслати сей протест його ексцелленції міністрови гр. Чернінови телеграфічним шляхом.

Неоднаковою мірою. 19 грудня 1917 р. на зібранні ковельського так званого „chrześcijańskiego“ комітету рятункового, правління котрого складаєть ся з семи Поляків та лише двох Українців, постановлено асигнувати на різдвяну ялинку для місцевої польської школи аж 520 корон. І то тоді, коли на сю мету місцева австрійська влада ще й від себе дала 540 корон!... Не так давно, при кінці місяця листопада, тойже таки рятунковий комітет спровадив для тієї польської школи молока-консерви вартости до 600 корон, а також на пару тисяч мануфактури й готового вбрання для дівчорі. Як бачите, школярі „Поляки“ в нас на Волині й зодягнуті, й ситі... Всі тутечка про польську школу дбають: місцева влада дає хліб та цукор, а рятунковий комітет крім одержі й молока щиро обдаровує школу розмаїтим крамом, як ото кава, цикорія і т. ин. Отой „stan posiadania“ на Волині „скріплюєть ся“: бо, мовляти Поляки, трапляють ся такі і з того „bratniego“ народу, що аж просять ся, аби прийняли їх дівчорі до школи... Ще-б пак! Адже в польській школі їхніх дітей чекає щоденно теплий ситний сніданок, їх там приодягнуть та приобуть, до того-ж такі „porządni Rusini“ можуть з того рятункового комітету щомісячно діставати ще й корон 30—40 запомоги. А тут ще й своєї української школи ми не маємо, бо її закрито, з погляду опікунів-Поляків, як щось зайве. Закрито ото школу, в котрій, заким зявивсь у нас шнеполяк інспектор, вистарчало праці в ній аж для трьох учительських сил. Отже чи диво після того, що наші Солодухи, Куницї, Люшки й багато інших вже й послали своїх дітей в науку до „панів“. Скрута та голод беруть гору навіть над національною свідомістю: до польської школи посилають своїх дітей і ті навіть свідомі наші люде, що ото в осени минулого 1916 р. протестували з приводу чуток про заміряне включення україн-

ських земель до проєктованої польської держави. Рятуючи свою дівчорі від голодної смерти, навіть і такі люде, що польську державність для українських земель уважають гіршою від татарської навали-погрому, вони в нужді погодились на тимчасове „kszałcenie“ своїх дітей у ворожих „шкулках“. Та й спритно-ж Поляки „скріплюють“ отой „stan posiadania“. Політика, уряд, навіть тоє „chrześcijaństwo“ у них на послугах... Але почувуючи себе на Волині в меншости, вони все-ж-таки той рятунковий комітет не зважились назвати польським, лише почепили йому титул „chrześcijański“. Хоч піклуванне про шкільну дівчорі й добре діло, але треба-б бути послідовним. Минулого 1916 р. на мою пропозицію пособити дітям впорядити ялинку — українська школа тоді не тільки що нічого не дістала, але комітет навіть і не обмірковував тієї пропозиції: мовляв, шк о л и д о н а с н е н а л е ж а т ь. Тепер той комітет постановив самому не ветрявати до шкіль, лише асигновані гроші передати до „Macierzy Polsk-oi“. Та й місцева австрійська влада для нас не така ласкава, як для Поляків. Минулого 1916 р. на українську ялинку ми дістали всього 50 корон. Правда, на зборах того рятункового комітету бував не без відповідних протестів, але такі неприємні думки навіть і не вносять ся до протоколу. Наші сучасні „культуртрегери“ дбають ото мабуть і про добру славу: дивись, як ото велось у нас все гладко, шито-крито... про всіх однаковісько дбали, нашу й вашу справу однаково міряли, лишень... неоднаковою мірою!...

Ковель на Волині.

Марко Луцкевич.

До наших передплатників і читачів!

В 1918 році „Вістник Союзу визволення України“ буде виходити як тепер, що тижня в зменшенім трохи форматі, в розмірі 16 стор. друку, з ілюстраціями, п. н.

„Вістник політики, літератури й життя“.

Не зважаючи на зменшенне формату, передплата на „Вістник“ підносить ся з 15 на 20 кор. річно, піврічно 12 кор., квартално 6 кор. Ціна поодинокого примірника виносити буде 50 сот. Се збільшенне передплати викликане страшною, впрот неймовірно ціною паперу та друкарських цін.

Просимо наших передплатників і читачів відновляти заздалегідь передплату на рік 1918, аби ми могли від першого числа знати висоту накладу. Наперед заявляємо, що нікому даром і на кредит „Вістника“ не будемо висилати. Виїмку з сього правила будемо робити в окремих випадках, які заслугоють на увагу, тільки для полонених-Українців.

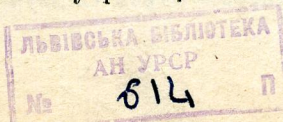
Ціни на папір і працю далі збільшують ся, для того застерігаємо собі кожної хвили підвищенне передплати.

Управа видавництв Союзу визволення України.

На свята! Уже вийшли переписні листки „Червоної Каліни“ — „Українське Січове Військо“ в карикатурах і колірних малюнках. 18 карток з пересилкою 3-40 К. При збірних замовленнях 20% опусту. Замовляти на адресу: М. Угрин-Безгрішний — Кіш У. С. С. Etappenpost No. 445.

З міст: Становище австрійських Українців у справі миру. — В. Темницький. Не латанина, а перебудова (Кінець). — М. Кордуба. Населення на етнографічній території України (Кінець). — До всіх полонених офіцерів-Українців у Німеччині. — Перебіг революційних подій у Києві. — Заходи коло організації федеративного центрального правительства в Росії. — Мирові переговори. — Українська Громада в Білій на Підляшшу про ревеляції московського генерального штабу. — З поезій полоненого М. Капельгородського. Конфлікт між російським большевицьким правительством і Україною. — Вісти.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольдшварца у Відні

IV

Ж 16 972

IV

ЖК 16 972

ВІСНИК
СОЮЗУ
ВІЗВОСТЕННИСІ
УКРАЇНИ.
1917.